

VALMIERAS RAJONA UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDE

 Vidzemes Augstskola
Vidzeme University College

2007

Eiropas Savienības struktūrfondu atklāta projektu konkursa
“Atbalsts darba tirgus pētījumu veikšanai”
projekts “Valmieras rajona uzņēmējdarbības vides izpēte un analīze”
Nr. VPD1/ESF/NVA/05/APK/3.1.5.2./0021/2

VALMIERAS RAJONA UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDE

Pētījumu līdzfinansē Eiropas Savienība

 Vidzemes Augstskola
Vidzeme University College

Valmiera, 2007

Pētījuma autori:

Pētnieki: Maira Blumberga, Dace Jansone, Vija Melbārde, Vineta Sillkāne

Pētījuma asistenti: Lelde Gavare, Līva Folkmane, Diāna Kalačinska, Ineta Keiša, Guna Šulce, Anita Zušmane

Paldies par atbalstu Valmieras pilsētas pašvaldībai un personīgi Attīstības nodaļas vadītājai Zentai Ilķēnai.

Paldies Vidzemes Augstskolas studentiem, kuri piedalījās pētījuma īstenošanā, veicot lauka darbu – intervējot uzņēmējus.

Pētījums veikts Eiropas Sociālā fonda līdzfinansētā

“Valmieras rajona uzņēmējdarbības vides izpēte un analīze”

Id.Nr.VPD1/ESF/NVA/05/APK/3.1.5.2/0021/2 projekta ietvaros

Projekta vadītāja: Linda Lotiņa

Paldies par atbalstu projekta sagatavošanā Guntai Gabruševai, Annai Karičertai, Zandai Ozolai.

Literārā redaktore: Zane Bērziņa

Vāka foto: Uģis Brālēns

Vāka dizains: Edgara Bataraga dizaina studija

Makets: Edgara Bataraga dizaina studija

© Vidzemes Augstskola

ISBN 9984-633-06-3

SATURS

Ievads	4
1. Valmieras rajona raksturojums	5
2. Valmieras rajona uzņēmēju aptauja un tās rezultāti	7
2.1. Pētījuma metode	7
2.2. Uzņēmumu izveidošana un vadība.....	8
2.2.1. Uzņēmumu dibināšana.....	8
2.2.2. Uzņēmumu attīstība	10
2.2.3. Uzņēmuma vadība	11
2.3. Cilvēkresursi	11
2.3.1. Valmieras rajona demogrāfiskais raksturojums.....	11
2.3.2. Aptaujas par Valmieras rajona vidusskolēnu profesionālo orientāciju rezultāti	13
2.3.3. Cilvēkresursu vērtējums Valmieras rajona uzņēmēju skatījumā.....	14
2.4. Tehnoloģiju izmantošana Valmieras rajona uzņēmumos.....	17
2.5. Valmieras rajona uzņēmumu resursi, finanses, investīcijas	18
2.6. Vides faktoru ietekme uz Valmieras rajona uzņēmumiem	20
2.6.1. Tirgus un konkurence	20
2.6.2. Ārējās vides faktori	21
2.6.2.1. Sadarbība ar NVO sektoru.....	25
2.6.2.2. Sadarbība ar privāto sektoru	26
2.6.2.3. Sadarbība ar publisko sektoru.....	26
2.6.2.4. Informācijas pieejamība.....	27
3. Pašvaldību loma ekonomiskās attīstības veicināšanā	28
Pētījuma rezultātu kopsavilkums	30
Literatūras saraksts	34

IEVADS

Projekta pētījuma mērķis bija veikt izpēti un analizēt informāciju par Valmieras pilsētas un rajona uzņēmējdarbības vidi, un mazo un vidējo uzņēmumu attīstības iespējām Valmieras pilsētā un rajonā. Veiksmīga uzņēmējdarbība ir viens no darba tirgus attīstības galvenajiem priekšnosacījumiem. Uz detalizētu analīzi un jaunāko datu izpēti balstīts pētījums var kalpot kā pamats sabalansētas, plānotas, saskaņotas, uz sadarbību balstītas uzņēmējdarbības vides attīstībai, kas, savukārt, veicina nodarbinātību un labklājību.

Projekta īstenošanas gaitā iegūtie dati un analīze var tikt izmantoti attīstības plānošanas procesos, tādējādi dodot ieguldījumu ne tikai pilsētas, rajona un reģiona attīstībā, bet visas valsts attīstībā. Uzņēmējdarbības pieaugums un izaugsme ir iespējama tikai tam veselīgā vidē. Tās rezultāts ir nodarbinātības pieaugums un veselība, kas padara iespējamus gan augstākus dzīves standartus, gan arī augstāku dzīves kvalitāti. Laba uzņēmējdarbības vide ir pamats visa veida sociālajam progresam, ieskaitot pieejamas, kvalitatīvas un drošas skolas, tīru gaisu un ūdeni, labu veselības aprūpi un zemu noziedzības līmeni (Nickels, McHugh & McHugh, 2002: 10).

Lai izvērtētu mazo un vidējo uzņēmumu attīstības iespējas ir nepieciešama regulāra informācijas apkopošana un padziļināta datu analīze dinamikā par uzņēmējdarbības vidi un ietekmes faktoriem, kas balstīta uz jaunākajiem, visaptverošiem statistikas datiem konkrētā rajona līmenī. Lai sasniegtu projekta mērķi, tika apkopoti Valmieras rajona uzņēmējdarbības vidi raksturojošie dati un pieejamā statistiskā informācija, tika veiktas intervijas ar 196 Valmieras rajona uzņēmumu vadītājiem vai īpašniekiem, tika veikta Valmieras rajona 12. klašu skolēnu aptauja un tika analizēta Valmieras rajona pašvaldību loma ekonomiskās attīstības veicināšanā.

Pilns pētījuma teksts un projekta ietvaros apkopotie statistikas dati un cita veida informācija atrodami publikācijai pievienotajā kompaktdiskā.

1. VALMIERAS RAJONA RAKSTUROJUMS

Valmieras rajonā ekonomiskā aktivitāte uzņēmumu skaita uz 1000 iedzīvotājiem ziņā ir augsta – tā atrodas otrajā vietā aiz Rīgas rajona (Vanags, Krastiņš, Vilka, 2004). Ekonomiskās aktivitātes pieauguma tendence liecina par uzņēmēju augsto aktivitāti un spēju pielāgoties mainīgajām tirgus prasībām, kā arī netieši norāda uz labvēlīgu biznesa vidi, kas stimulē veidot jaunus uzņēmumus un paplašināt esošos. Statistikas dati liecina, ka Valmieras rajonā skaita ziņā dominē pašnodarbinātās personas, tām seko komercsabiedrības un zemnieku saimniecības. Rajonā aktīvi darbojas arī fondi, nodibinājumi un biedrības.

Valmieras rajonā uzņēmumi galvenokārt darbojas vairumtirdzniecības un mazumtirdzniecības, automobiļu, motociklu, individuālās lietošanas priekšmetu, sadzīves aparatūras un iekārtu remonta (401 jeb 39%), apstrādes rūpniecības (146 jeb 14%), operāciju ar nekustamo īpašumu, nomas, datorpakalpojumu, zinātnes un citu komercpakalpojumu (138 jeb 13%) jomās (CSP dati). Tikai pieci uzņēmumi nodarbojas ar zvejniecību un pieci – ar ieguves rūpniecību un karjeru izstrādi, kas kopā veido nepilnu procentu no ekonomiski aktīvajiem uzņēmumiem. Neizmantotas iespējas ir finanšu starpniecības, izglītības un sociālās aprūpes jomās. Zilākalna, Vilpulkas, Vecates, Seļu, Ramatas, Lodes pagastos un Mazsalacas lauku teritorijā ir tikai daži ekonomiski aktīvie uzņēmumi. Situācija šajās pašvaldībās cieši korelē ar to attīstības indeksiem, kas ir zemākie rajonā pašvaldību vidū.

Valmieras pilsētas un rajona salīdzinājums uzņēmumu skaita ziņā ar pārējām Vidzemes pilsētām un rajoniem ļauj secināt, ka nevienā pilsētā nav koncentrēts tik liels skaits uzņēmumu, kā Valmierā. Valmieras pilsētā atrodas 755 uzņēmumi, bet pārējā Valmieras rajona teritorijā 583 uzņēmumi (VID Vidzemes reģionālā iestādes, 2006). Citos Vidzemes reģiona rajonos situācija ir pretēja, jo lielāks skaits uzņēmumu, kas maksā nodokļus, atrodas rajonu teritorijās nevis centra pilsētās. Kopumā visvairāk uzņēmumu – nodokļu maksātāju ir Valmieras un Cēsu pilsētā un rajonā. Situācija Valmieras rajonā liek secināt, ka uzņēmējdarbības vide kopumā ir pozitīva, bet zināmus draudus rajona līdzsvarotai ekonomiskajai attīstībai rada situācija, ka rajona ekonomiskais potenciāls turpina koncentrēties Valmieras pilsētā.

Valmieras rajona uzņēmēju ekonomiskā aktivitāte sekmē rajona un Vidzemes reģiona darba tirgus aktivizēšanos, piedāvājot jaunas darba vietas. Tā kā lielākā daļa Valmieras rajona uzņēmumu atrodas Valmieras pilsētā, tad arī nodarbināto skaita ziņā Valmiera ir līderpozīcijās (skatīt 1. tabulu). Vislielākais uzņēmumu skaits Valmieras pilsētā darbojas tirdzniecības sfērā – 36% no kopējā uzņēmumu skaita, un tikai 13% – uzņēmumi, kas veic operācijas ar nekustamo īpašumu, nomu un citu komercdarbību, bet 7% Valmieras pilsētas uzņēmumu darbojas ražošanas un rūpniecības sfērā. Pēc nodarbināto skaita visvairāk – 23% ir nodarbināti valsts pārvaldē, aizsardzībā, izglītībā un obligātajā sociālajā apdrošināšanā, 22% nodarbināto strādā ražošanas un rūpniecības uzņēmumos, bet tirdzniecībā – 19% nodarbināto.

1. tabula. Valmieras uzņēmumu dalījums pa darbības veidiem un pēc nodarbināto skaita (uz 01.02.2006.)

Darbības veids	Uzņēmumu skaits, %	Nodarbināto skaits, %
Lauksaimniecība, medniecība un mežsaimniecība	5%	1.3%
Ražošana un rūpniecība	7%	22%
Elektroenerģija, gāzes un ūdens apgāde	2%	3%
Būvniecība	7%	6%
Vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība; automobiļu, motociklu, individuālās lietošanas priekšmetu un sadzīves aparatūras un iekārtu remonts	36%	18.4%
Viesnīcas, restorāni, slēgta tipa ēdnīcas, bāri	4%	3%
Transports, glabāšana un sakari	6%	2%
Finansu starpniecība, kredītēšana, apdrošināšana un pensiju finansēšana	1%	0.7%
Operācijas ar nekustamo īpašumu, noma un cita komercdarbība	13%	8%
Valsts pārvalde un aizsardzība; obligātā sociālā apdrošināšana; izglītība	3%	23%
Veselība un sociālā aprūpe	3%	7%
Pārējie komunālie, sociālie un individuālie pakalpojumi	8%	2%
Nevalstiskās organizācijas	3%	1%
Apsardze, sabiedriskā kārtība un ugunsdzēsība	1%	2%
Tūrisms un ar to saistīti pakalpojumi	1%	0.6%

Avots: VID Vidzemes reģionālā iestāde

Jāatzīst, ka Valmieras uzņēmējdarbība lielā mērā balstās uz apkārtējo pagastu cilvēkresursiem, kuriem labi attīstītā infrastruktūra rada visus nosacījumus, lai dotos darbā uz pilsētas uzņēmumiem. Šo tendenci pastiprina arī arvien pieaugošais darbinieku atalgojums. Vidējais atalgojums latos (pirms nodokļu nomaksas) 2002. gadā bija – 139,5, 2003. gadā - 157,16, 2004. gadā - 172,34, 2005. gadā –195,21, 2006. gadā – 239,96 (VID Vidzemes reģionālā iestāde).

Vērtējot Vidzemes reģiona situāciju, līdzšinējos pētījumos tiek norādīts, ka šī reģiona liela problēma līdz 2004. gadam ir bijusi mazo un vidējo uzņēmumu zema ekonomiskā aktivitāte un reģiona atkarība no dažiem lieliem uzņēmumiem. Savukārt, šo lielo uzņēmumu attīstība ir atkarīga no daudziem iekšējiem un ārējiem faktoriem, piemēram, pasaules lielvalstu ekonomiskā attīstība, ko šiem uzņēmumiem ietekmēt nav iespējams. Arī investīciju ieplūšana reģionā ir atkarīga no šo lielo uzņēmumu attīstības. Līdz ar to jebkuras grūtības vai lejupslīdes, kas ir iespējamas šajos uzņēmumos, automātiski ietekmēs visa reģiona attīstību. Tāpēc ir vitāli svarīgi Vidzemes reģionā veicināt mazo un vidējo uzņēmumu dibināšanu un attīstību (Pētījums par uzņēmējdarbības tendencēm Latvijas statistisko reģionu un tautsaimniecības griezumā 2000.-2004. gadā, 2005: 65). Pēdējos gados vērojamas izmaiņas un palielinās individuālo uzņēmumu un individuālo komersantu skaits.

Vidzemes reģionā laika posmā no 2000. līdz 2004. gadam samērā maz ir dibināti jauni uzņēmumi. Novērojama arī pārāk maza atbalsta struktūru savstarpējā sadarbība un citu konsultācijas organizāciju iesaistīšana mazo un vidējo uzņēmumu attīstībā. Tātad privāto un valsts iestāžu savstarpēja sadarbība mazo un vidējo uzņēmumu attīstībā ir neefektīva, kā arī informācijas pieejamība par vairākiem jautājumiem, kas skar uzņēmējdarbību, ir

nepietiekoša vai vispār nav pieejama (Pētījums par uzņēmējdarbības tendencēm Latvijas statistisko reģionu un tautsaimniecības griezumā 2000.-2004. gadā, 2005: 66).

Uzņēmējdarbību atbalstošo institūciju trūkums ir vēl viens faktors, kas neļauj uzņēmējdarbībai attīstīties Vidzemes reģionā. Lai arī pastāv vairākas valsts atbalsta programmas, reģionā reāli nav iestādes, kur uzņēmums varētu saņemt visaptverošu informāciju par interesējošiem jautājumiem. Var secināt, ka vairāku organizāciju pūles šajā virzienā ir nekoordinētas un neefektīvas (Pētījums par uzņēmējdarbības tendencēm Latvijas statistisko reģionu un tautsaimniecības griezumā 2000.-2004. gadā, 2005: 66). Arī liels tirdzniecības īpatsvars reģionālajā ekonomikā un zema pievienotā vērtība un inovāciju attīstība liecina par to, ka jāveicina reģionā to nozaru attīstība, kurās tiek pielietotas jaunās tehnoloģijas un zināšanas.

2. VALMIERAS RAJONA UZŅĒMĒJU APTAUJA UN TĀS REZULTĀTI

2.1. Pētījuma metode

Lai sasniegtu projekta mērķi, viens no uzdevumiem bija intervēt Valmieras pilsētas un rajona uzņēmumu pārstāvjus. Valmieras pilsētā un Valmieras rajonā 2006. gadā bija 1338 uzņēmumi (VID Vidzemes reģionālā iestādes, 2006). Intervējamo uzņēmumu izlase tika veidota proporcionāli, ņemot vērā uzņēmējdarbības formu, darbības nozari (NACE klasifikācija) un uzņēmuma lielumu pēc darbinieku skaita. Analizējot datus, noteiktos gadījumos tika ņemts vērā arī uzņēmuma darbības ilgums. Piemēram, praktiskās grūtības uzņēmējdarbības sākumā un uzņēmuma attīstības perspektīvas tuvākajos trīs gados tika analizētas, ņemot vērā uzņēmējdarbības uzsākšanas laiku.

Laika posmā no 2006. gada decembra līdz 2007. gada aprīlim tika veiktas intervijas ar 196 uzņēmumu vadītājiem vai īpašniekiem (35,6% uzņēmumu īpašnieki, 30,9% uzņēmumu vadītāji, 29,8% – vienlaikus uzņēmuma īpašnieki un vadītāji). Uz intervijām tika aicināti vairāk kā 500 uzņēmēji, tomēr daudzi no tām atteicās. Biežākie atteikuma iemesli bija laika trūkums, nevēlēšanās tikt intervētam vai atkārtoti piedalīties pētījumā kā respondentam (2006.-2007. gadā Eiropas Sociālā fonda līdzfinansētās Nacionālās programmas "Darba tirgus pētījumi" ietvaros tika veikti 13 pētījumi), kā arī nereti īpašnieku nebija iespējams sazināt.

Intervijās tika iekļauti gan atvērti, gan arī slēgti jautājumi par šādiem tematiem: informācija par uzņēmumu, uzņēmējdarbības uzsākšana, uzņēmuma attīstības perspektīvas, vadība, cilvēkresursi, tehnoloģijas, resursi, finanses un investīcijas, tirgus un konkurence, ārējā vide. Ar visiem intervijas jautājumiem var iepazīties pētījuma pilnā teksta 2. pielikumā.

Lai izzinātu iespējamo Valmieras rajona nākotnes cilvēkresursu potenciālu un noskaidrotu skolēnu nākotnes plānus pēc vidusskolas beigšanas, profesijas izvēli ietekmējošos faktorus un citus, ar izglītības un profesijas izvēli, kā arī karjeras atbalsta sniegšanu saistītos jautājumus, tika veikta Valmieras rajona 12. klašu skolēnu aptauja (anketas paraugu skatīt pētījuma pilna teksta 1.pielikumā). Aptaujas mērķauditorija bija Valmieras rajona vidusskolu 12. klašu skolēni 2006./2007. mācību gadā. Valmieras rajonā atrodas desmit vispārējās vidējās izglītības iestādes, no kurām sešas ir Valmieras pilsētas vidusskolas un četras Valmieras rajona vidusskolas. Pēc Valmieras rajona padomes Skolu pārvaldes sniegtās informācijas šajās nosauktajās Valmieras rajona desmit vispārējās izglītības iestādēs 2006./2007.mācību gadā 12. klasēs mācījās 683 skolēni, no kuriem 566 mācījās Valmieras pilsētas vidusskolās un 117 bija Valmieras rajona vidusskolu audzēkņi. 2007. gada aprīli un maijā kopumā tika aptaujāti 420 Valmieras rajona vidusskolu 12. klašu audzēkņi.

Situācijas plašākai izpētei tika analizēta arī cita pieejamā informācija par ekonomiskās attīstības politikas veidošanu un īstenošanu Valmieras rajona pašvaldībās (pašvaldību dokumenti, publicētā informācija), analizēti pašvaldību attīstības plānošanas dokumenti, kā arī tika intervēti Valmieras rajona atsevišķi pašvaldību pārstāvji (8), kuru kompetencē ietilpst ekonomiskās attīstības politikas veidošana un īstenošana.

2.2. Uzņēmumu izveidošana un vadība

2.2.1. Uzņēmumu dibināšana

Valmieras rajona uzņēmēji, komentējot savu pieredzi uzņēmuma dibināšanā, visbiežāk norāda, ka impulsi devis atgūtais vai iegūtais īpašums (18 respondenti), vēlme pelnīt (16), vai izdevīgas situācijas izmantošana, kas pavērusi iespējas uzsākt savu biznesu (14). Salīdzinoši bieži tiek minēti ar nodarbinātības izmaiņām saistīti iemesli, piemēram, zaudēts darbs (13 respondenti), kolhoza likvidācija (10), reorganizācijas (8). Retāk tiek minēti tādi argumenti, kā motivācija un vēlēšanās uzsākt savu biznesu (9 respondenti) vai vēlme pielietot praksē zināšanas, spējas, prasmes un pieredzi (7), vai sākt savu biznesu idejas vārdā (4).

Uzsākot uzņēmējdarbību, lielākā daļa uzņēmēju ir saskārušies ar tādu problēmu, kā finanšu nepietiekamība. Šī problēma bijusi akūta tiem uzņēmējiem, kas darbojas tirdzniecības jomā (66,67% respondentu), tomēr visspilgtāk tā parādās lauksaimniecības sektorā, kur finanses kā būtisku problēmu norāda 78,26% respondentu. Redzams, ka lauksaimniecības un tirdzniecības sektoros uzņēmēji, uzsākot komercdarbību, ar finanšu problēmām saskaras biežāk nekā vidēji rajonā (60,73%).

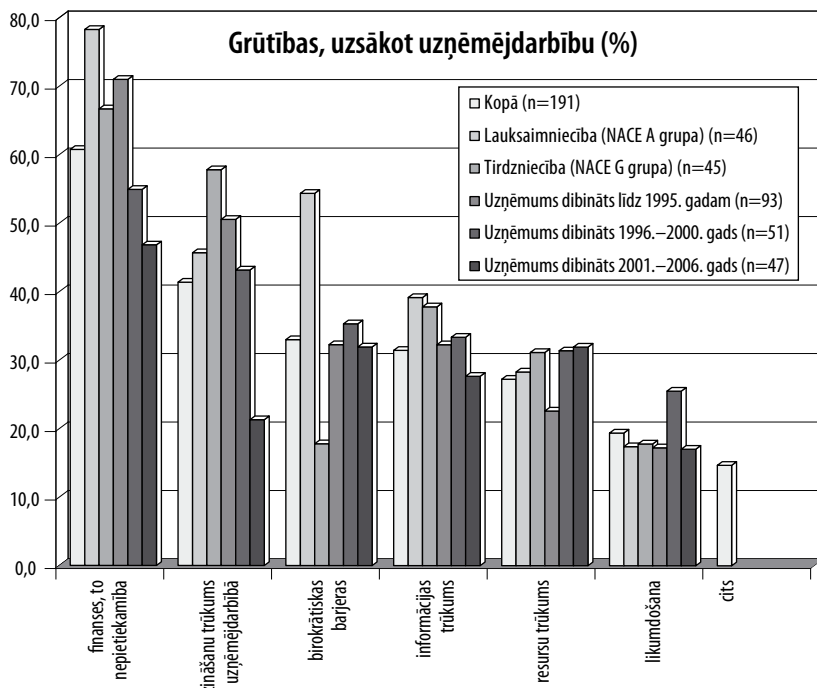
Zināšanu trūkumu uzņēmējdarbībā kopumā kā nozīmīgu problēmu uzrāda 41,36% uzņēmēju. Vairāk šo problēmu izjūt tirdzniecības sfērā, kur 57,78% respondentu to atzīst par otru nozīmīgāko. Lauksaimniecībā šī problēma nozīmības ziņā ierindojas trešajā vietā un to norāda 45,65% respondentu.

Kopumā trešā nozīmīgākā problēma, uzsākot uzņēmējdarbību, ir birokrātiskās barjeras (32,98%), no kā daudz neatpaliek arī informācijas trūkums (31,41%). Lauksaimniecības sektorā birokrātiskās barjeras uzrādās kā otra lielākā problēma (54,35%).

Ja salīdzina uzņēmējdarbības uzsākšanu kavējošos faktorus laika perspektīvā, tad redzams, ka finanšu nepietiekamība un zināšanu trūkums uzņēmējdarbībā ir bijis aktuālāks līdz 2000. gadam dibinātajiem uzņēmumiem, savukārt tie uzņēmēji, kas dibinājuši

uzņēmumus laika intervālā no 1996. gada līdz 2000. gadam kā šķēršļus vairāk akcentē birokrātiskās barjeras, informācijas nepietiekamību un resursu trūkumu, kā arī vairāk nekā citi norāda uz likumdošanas problēmām. Uzņēmēji, kas veidojuši uzņēmumus pēc 2000. gada, retāk kā citi norāda uz zināšanu trūkumu uzņēmējdarbībā, tomēr kā problēmu joprojām uzrāda finanšu un citu uzņēmējdarbības uzsākšanai nozīmīgu resursu pieejamību, kā arī norāda uz birokrātiskajām barjerām.

1. attēls. Grūtības, uzsākot uzņēmējdarbību

Lūgti izvērtēt savu pieredzi un komentēt, ko būtu darījuši citādi, ja sāktu vēlreiz, visbiežāk respondenti norāda, ka rīkotos drošāk, vairāk riskētu, īpaši attiecībā uz resursu piesaistišanu, piemēram, ņemtu lielākus kredītus, nebaidītos ieguldīt attīstībā, piesaistītu investīcijas, vairāk pirktu zemi, ēkas u.tml., uzreiz veidotu apjomīgāku biznesu, darbotos ātrāk, straujāk. Daļa norāda, ka vairāk plānotu, vairāk pārdomātu ar cilvēkresursiem saistītus jautājumus. Tikai dažos gadījumos tiek norādīts, ka drīzāk dotos uz ārzemēm, nevis veidotu savu uzņēmumu, vai arī izvēlētos citu nozari, piemēram, nenodarbotos ar lauksaimniecību.

Atbildot uz jautājumu par savu pieredzi un ieteikumiem topošajiem un jaunajiem uzņēmējiem, biežākās respondentu rekomendācijas ir: pirmkārt, apgūt nozarē nepieciešamās zināšanas, iegūt izglītību uzņēmējdarbībā un apgūt grāmatvedību (38 respondenti); otrkārt, veikt izpēti par tirgus situāciju, konkurenci un to rūpīgi izvērtēt (30 respondenti); treškārt, tiek minēts cilvēkresursu jautājums (20 respondenti), piemēram, uzņēmēji iesaka veidot spēcīgu komandu, piesaistīt kvalificētus speciālistus; ceturtkārt, tiek akcentētas

vadītāja vai īpašnieka personības īpašības (20 respondenti), norādot, ka nepieciešama drosme, gribasspēks, uzdrīkstēšanās, izturība, neatlaidība, pārliecība, disciplīna, ticība, talants un uzņēmība; visbeidzot, seko ieteikumi sākt ar plānošanu, t.sk., rūpīgu biznesa plāna izstrādi un uzskaites sistēmu sakārtošanu (18 respondenti).

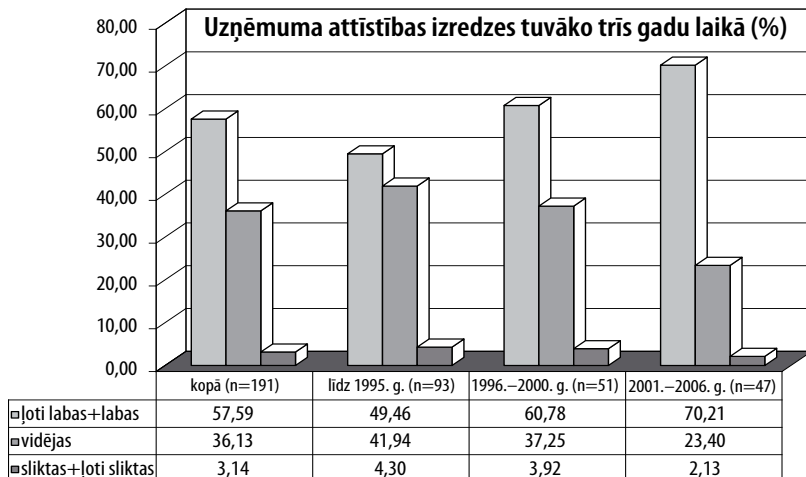
2.2.2. Uzņēmumu attīstība

Lielākā daļa respondentu (57,59%), vērtējot uzņēmumu attīstības izredzes, uzskata, ka tās ir labas vai ļoti labas. Ievērojami mazāk aptaujāto uzskata, ka izredzes attīstīties ir vidējas (36,13% respondentu). Salīdzinoši maz (3,14%) aptaujāto uzskata, ka attīstības izredzes ir sliktas vai ļoti sliktas. Lauksaimniecības sektora uzņēmēji ir piesardzīgāki attiecībā uz nākotnes prognozēm, jo 50% vērtē tās kā vidējas, savukārt tirdzniecības sektorā 51% respondentu dominē viedoklis, ka nākotnes izredzes ir labas vai ļoti labas.

Salīdzinot uzņēmēju viedokļus par attīstības izredzēm atkarībā no uzņēmuma darbības ilguma, ir redzams, ka līdz 1995. gadam dibināto uzņēmumu vadītāji vai īpašnieki ir mazāk optimistiski. Respondentu atbildes liecina, ka, jo jaunāks uzņēmums, jo labāk tiek vērtētas nākotnes attīstības izredzes.

Atbildot uz jautājumu par uzņēmuma turpmākajiem plāniem tuvāko trīs gadu laikā, lielākā daļa uzņēmēju (66,49%) vēlas uzņēmējdarbību paplašināt, lauksaimniecībā šis rādītājs ir nedaudz mazāks (60,87%), savukārt tirdzniecībā – 57,78%. Otrā biežāk minētā atbilde uz šo jautājumu ir, ka uzņēmuma darbību plāno atstāt esošā līmenī. To kopumā ir ieplānojuši 29,32% uzņēmēju, tirdzniecībā – 28,89% uzņēmēju, savukārt lauksaimniecībā – 36,96% aptaujāto. Atbildēs uz šo jautājumu parādās atšķirības arī atkarībā no uzņēmuma darbības ilguma, proti, jaunākie uzņēmumi, kas dibināti pēc 2001. gada, vairāk norāda uz gatavību paplašināt savu darbību, savukārt starp tiem uzņēmumiem, kas plāno saglabāt esošo situāciju un neko nemainīt, dominē uzņēmumi, kas dibināti laika posmā no 1996. līdz 2000. gadam.

2. attēls. Uzņēmuma attīstības izredzes tuvāko trīs gadu laikā (visu datu salīdzinājums ar datiem pēc uzņēmumu dibināšanas gada)

Atbildot uz jautājumu, vai tiek plānots mainīt uzņēmuma darbības jomu, pārliecinoši lielākā daļa uzņēmēju (91,10%) atbild noliedzoši. Tikai 5,24% plāno mainīt darbības jomu.

Lūgti paskaidrot, kāpēc plāno veikt šīs darbības, respondenti norāda dažādus pamatojumus. Tie, kas plāno saglabāt uzņēmumu esošajā līmenī, visbiežāk (21 atbilde) norāda uz resursu ierobežojumiem (piemēram, telpas, jāatmaksā kredīts, darbaspēka trūkums, ierobežota zemes platība u.tml.), kas neļauj attīstīties. Daudzos gadījumos tiek norādīts arī, ka apmierina esošais līmenis, nav nekādas vajadzības paplašināties, ka vairāk strādās pie esošā modernizācijas, uzlabojumiem (17 respondenti). Piecos gadījumos tika norādīts, ka paplašināšanās nav iespējama konkurences dēļ.

Uzņēmēji, kuri tuvāko gadu laikā plāno iespējamo uzņēmējdarbības paplašināšanos, veido divas grupas. Vieni paplašināšanos saredz ģeogrāfiskā nozīmē, paplašinot savu darbību rajona (3 respondenti), reģiona (8 respondenti) vai valsts (8 respondenti) mērogā. Daži saredz iespējas darboties Baltijas valstīs (3 respondenti) vai vēl tālākās ārvalstīs (3 respondenti). Otri (26 respondenti) paplašināšanos saredz ar resursu palielināšanas palīdzību, piemēram, zemes, ganāmpulku, ražošanas telpu paplašināšanu, darbinieku skaita palielināšanu. 16 gadījumos tika norādīts, ka plāno ieviest jaunus pakalpojumus vai produktus. Savukārt 12 uzņēmēji norādīja uz plāniem palielināt ražošanas jaudu, bet seši – palielināt ražošanas apjomu. 11 gadījumos plāno mainīt esošo darbības virzienu; deviņos gadījumos uzņēmēji norādīja, ka strādās pie kvalitātes jautājumiem, astoņi – ka darbosies jaunu klientu piesaistīšanā, seši norādīja, ka paplašināšanos saista ar uzņēmuma modernizāciju, ar jaunu tehnoloģiju ieviešanu, viens kā savu nākotnes stratēģiju minēja specializēšanos.

Tie, kuri plāno sašaurināt savu darbību vai to pārtraukt, kā iemeslus min vecumu (5 respondenti) un dažādus ierobežojumus – konkurenci (2 respondenti), finanšu problēmas (2 respondenti) un Eiropas Savienības prasības (1 respondents).

2.2.3. Uzņēmuma vadība

Atbildot uz jautājumu par uzņēmumu vadībā izmantotajām vadības metodēm un līdzekļiem, ļoti krasas atšķirības atbildēs nav vērojamas. Lielākā daļa uzņēmēju (75,92%) izmanto saimnieciskās darbības finanšu rādītāju analīzi. Divas trešdaļas uzņēmēju kā vadības instrumentu izmanto atalgojuma politiku un budžeta plānošanu. Retāk (40%) tiek izmantota personāla vadība un plānošana.

Atbildot uz jautājumu, vai notiek sistemātiska uzņēmuma darbības salīdzināšana ar konkurentu uzņēmumiem, apstiprinoši atbild 55,5% respondentu. Atbildot uz jautājumu par jomām, kurās tiek veikta salīdzināšana ar konkurentiem, visvairāk uzņēmēju norāda uz kvalitātes (41,36% respondenti) un finanšu jautājumiem (30%). Nedaudz mazāk respondentu (15,71%) norāda, ka salīdzināšanu ar konkurentiem veic cilvēkresursu jautājumos. No citām jomām vēl salīdzinošā analīze tiek veikta attiecībā uz cenu politiku, klientiem, piedāvājumu, realizācijas tirgu, reklāmas tirgu un konkurentu tehnoloģijām.

2.3. Cilvēkresursi

2.3.1. Valmieras rajona demogrāfiskais raksturojums

Iedzīvotāju skaits Valmieras rajonā pēdējo gadu laikā samazinās. 2006. gadā tas bija sasniedzis 58,742 tūkstošus, kas veido 2,6 % no Latvijas iedzīvotāju kopskaita. Kopumā iedzi-

vojotāju skaita samazināšanās pagastos gada laikā ir neliela (mērāma dažos desmitos). Neliels iedzīvotāju skaita pieaugums vērojams tikai trijos pagastos – Kauguru, Kocēnu un Valmieras. To varētu skaidrot ar Valmieras pilsētas tuvumu, kas dod jaunās darba vietas un tādējādi sekmē gan rajona iedzīvotāju migrāciju, gan piesaista apkārtnē rajonu iedzīvotājus.

Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita samazināšanās varētu būt skaidrojama ar došanos labāk apmaksāta darba un augstāka dzīves līmeņa meklējumos uz valsts galvaspilsētu un ārvalstīm. Pēdējos divos gados situācija stabilizējas, ko varētu skaidrot ar ekonomiskās aktivitātes pieaugumu un sociāli ekonomiskās situācijas uzlabošanu.

LR Statistikas pārvaldes dati nepārprotami liecina par stabilu nodarbināto skaita palielināšanās tendenci Valmieras rajonā no 2001. līdz 2006. gadam. Situāciju cilvēkresursu jomā raksturo darbaspēka pieprasījums, kas daļēji atspoguļojas brīvo darba vietu skaitā. Darba tirgū visvairāk pieprasīti vienkāršo profesiju pārstāvji, cilvēki ar profesionālo izglītību, visu līmeņu kvalificēti strādnieki un amatnieki.

Kopš 2002. gada Valmieras rajonā vērojama stabila reģistrēto bezdarbnieku skaita samazināšanās tendence un līdz ar to arī reģistrētā bezdarba līmeņa kritums (bezdarbnieku īpatsvars ekonomiski aktīvo iedzīvotāju kopskaitā). Bezdarba līmenis 2006. gadā noslīdēja līdz 5,6%. Pozitīvā tendence skaidrojama gan ar Nodarbinātības valsts aģentūras Valmieras filiāles aktivitātēm, gan pašvaldību centieniem radīt labvēlīgu vidi uzņēmējam un izmaiņām bezdarbnieka statusa piešķiršanā.

Valmieras rajonā bezdarbnieku nospiedošs vairākums (2006. gadā aptuveni 77% no visa kopējā skaita) ir vecumā no 20 līdz 49 gadiem (skatīt 2. tabulu). Pēdējos gados, neskatoties uz bezdarbnieku skaita samazināšanos, tomēr palielinājies jauniešu-bezdarbnieku (vecumā no 15 līdz 24 gadiem) un pirmspensijas vecuma bezdarbnieku skaits. Analizējot datus par bezdarbnieku sadalījumu pēc izglītības, vērojama zināma tendence – vairums bezdarbnieku ir ar pamatzglītību, vispārējo un profesionālo vidējo izglītību vai pat zemāku par pamatzglītību. Bezdarbnieku sadalījums pēc dzimuma parāda, ka no Nodarbinātības valsts aģentūras Valmieras filiāles uzskaitē esošajiem bezdarbniekiem pēdējos gados aptuveni 60% veido sievietes.

2. tabula. **Bezdarbnieku sadalījums pēc vecuma (2002.-2006.) Valmieras rajonā**

Bezdarbnieku sadalījums pēc vecuma	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
no 15 - 19	58	63	48	51	31
no 20 - 24	300	283	272	269	246
no 25 - 29	255	242	269	208	193
no 30 - 34	273	290	233	234	160
no 35 - 39	246	224	224	208	180
no 40 - 44	266	292	259	210	163
no 45 - 49	257	231	250	221	167
no 50 - 54	226	243	228	186	140
no 55 - 59	166	172	167	146	144
no 60 un vairāk gadiem	17	18	19	18	15

Avots: NVA dati

2.3.2. Aptaujas par Valmieras rajona vidusskolēnu profesionālo orientāciju rezultāti

Skolu jaunieši, kuri šobrīd apgūst vispārējo vidējo izglītību, veido iespējamo Valmieras rajona nākotnes cilvēkresursu potenciālu, tieši viņu profesionālā izvēle un tālākās izglītības ieceres būtiski ietekmēs situāciju darba tirgū rajonā. Pētījuma autoriem šķita būtiski noskaidrot Valmieras rajona vidusskolēnu viedokli par karjeras izvēles un veidošanas aspektiem, kas tiktu izmantoti Valmieras rajona cilvēkresursu attīstības plānošanā.

Gandrīz 90% Valmieras rajona vidusskolu 12. klašu jauniešu pirms vidusskolas absolvēšanas ir izlēmuši, ko darīs pēc vidusskolas beigšanas (kādā mācību iestādē turpinās mācības un kādā profesijā veidos nākotnes karjeru), taču vēl aizvien saskaras ar problēmām karjeras un profesijas izvēlē, ko varētu skaidrot ar vecumposmu attīstības īpatnībām. 90% Valmieras rajona vidusskolu 12. klašu skolēni pēc vidusskolas beigšanas ir iecerējuši turpināt mācības, kas nozīmē, ka jaunieši apzinās izglītības līmeņa nozīmību savas nākotnes karjeras veidošanā.

Valmieras rajona vidusskolu 12. klašu jauniešu profesijas izvēli visvairāk ietekmē individuālie faktori: interese par kādu jomu vai specialitāti un spējas noteiktā jomā, taču vēl aizvien profesijas izvēlē svarīgi ir arī sociālekonomiskie faktori: profesijas prestižs un atalgojums. Savu nākotnes karjeru Valmieras rajona vidusskolu 12. klašu jaunieši vēlas veidot profesijās, kuras atzīst par prestižām un labi atalgotām.

Latvijas izglītības sistēmas atšķirīgās vidējās vispārējās izglītības programmas nav noteicošais faktors profesijas izvēlē, jo dažādas vispārējās vidējās izglītības programmas pārstāvoši jaunieši savu nākotnes karjeru izvēlas veidot profesijās, kas nav saistītas ar izvēlēto vidusskolas programmu, kā arī lielākā daļa jauniešu atzīst, ka vispārējās vidējās izglītības programmas virziens nav profesijas izvēli ietekmējošs faktors.

Valmieras rajona vidusskolu jauniešu vidū nav būtisku dzimuma atšķirību profesionālās orientācijas jomā, jo abu dzimumu pārstāvji izvēlējušies savu nākotnes karjeru veidot līdzīgās profesijās un atzīst, ka profesijas izvēli ietekmējošs faktors nav profesiju stereotipi, t.s. „vīriešu” vai „sieviešu” profesijas.

Pastāv viedokļu atšķirība starp Valmieras pilsētas un Valmieras rajona vidusskolu skolēniem, jo Valmieras rajona vidusskolu skolēni bija mazāk informēti par dažādām karjeras veidošanas iespējām, ko varētu skaidrot, gan ar to, ka pilsētās vieglāk pieejama nepieciešamā informācija par profesijas un karjeras izvēli, gan ar lauku reģioniem raksturīgo salīdzinoši zemo sociālekonomisko attīstības līmeni.

Vairāk kā trešā daļa aptaujāto Valmieras rajona vidusskolēnu nolēmuši pēc tālākajām studijām neatgriezties dzimtajā vietā, aptuveni piektdaļai skolēnu nav noteikta viedokļa par pastāvīgu dzīves un darba vietu.

Lielā daļā Valmieras rajona vidusskolu 12. klašu jaunieši apzinās darba tirgus pieprasījumu un piedāvājumu, jo vēlas savu karjeru veidot inženierzinātnēs, kurās šobrīd trūkst kvalificēta darbspēka, taču vienlaikus jauniešu vidū nav mazinājusies jurista un ekonomista profesijas popularitāte, kurās vērojams darbspēka pārprodukcijas risks, kas norāda nepieciešamību jauniešiem sniegt vēl detalizētākus skaidrojumus par Latvijas darba tirgus specifiku.

Valmieras rajona vidusskolu 12. klašu skolēni izvēlas nākamās mācību iestādes pēc augstskolas piedāvātajām izglītības programmām nevis prestiža vai atrašanās vietas dēļ.

2.3.3. Cilvēkresursu vērtējums Valmieras rajona uzņēmēju skatījumā

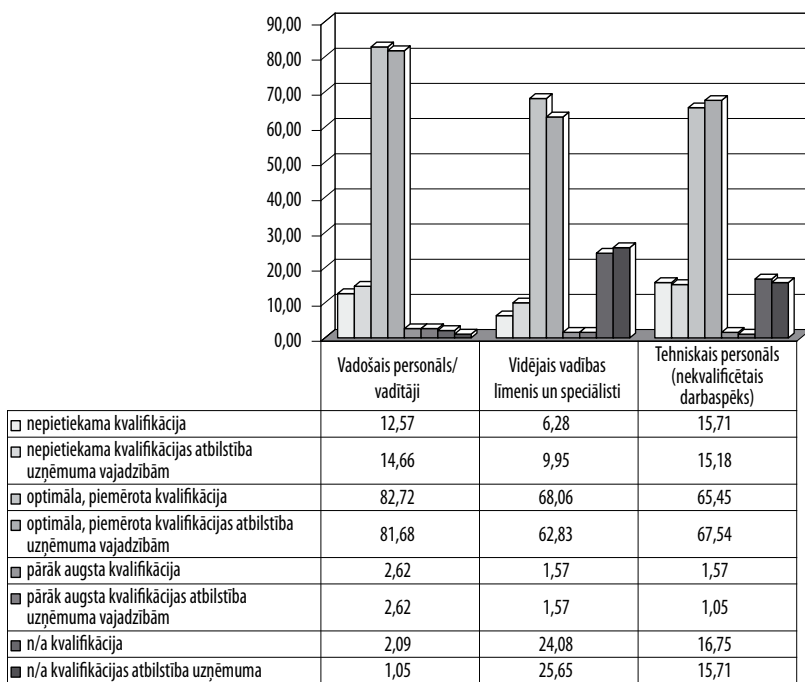
Vērtējot pašreizējo uzņēmējdarbībā nodarbināto cilvēkresursu kvalifikācijas atbilstību uzņēmuma vajadzībām, visaugstāk vērtēts vadošais personāls, jo 81,68% respondentu šī līmeņa darbinieku kvalifikāciju uzņēmuma vajadzībām uzskata par piemērotu vai optimālu. Šeit gan jāņem vērā, ka tas lielā mērā ir intervēto pašvērtējums.

Kā nepietiekamu kvalifikāciju konkrētā uzņēmuma vajadzībām, vērtējot vadošo personālu, atzīst gandrīz 15% respondentu. Vidējā vadības līmeņa un speciālistu kvalifikācijas piemērotība tiek novērtēta kā atbilstoša divās trešdaļās uzņēmumu. Tehniskā personāla kvalifikācija kā optimāla vai piemērota tiek atzīta 67,54% gadījumos.

Kopumā tikai nedaudzi uzņēmēji apgalvo, ka darbinieku kvalifikācijas atbilstība uzņēmuma vajadzībām ir pārāk augsta. Tas būtu skaidrojams ar to, ka augstākā izglītība ir viegli pieejama un jaunieši neizvēlas vidējo profesionālo izglītību. Līdz ar to darbaspēka trūkst tieši vidējā līmenī un nereti vidējā līmeņa darbinieku pienākumus veic strādājošie ar augstāko izglītību.

3. attēls. Kvalifikācija un tās atbilstība uzņēmuma vajadzībām

Kvalifikācija un tās atbilstība uzņēmuma vajadzībām

Aptaujā tika noskaidrots uzņēmēju viedoklis par darbinieku izglītības un kvalifikācijas celšanu. Pārliecinoši lielākā daļa respondentu (81,68%) atzīst, ka tiek izvērtētas uzņēmuma darbinieku izglītības un kvalifikācijas celšanas vajadzības. Uzņēmuma darbinieku

izglītības un kvalifikācijas celšanas vajadzības nevērtē 16,75% respondentu, kas ļauj domāt par noliedzošu attieksmi kvalifikācijas paaugstināšanas jautājumos.

No uzņēmumiem, kas atbalsta darbinieku kvalifikācijas celšanu, izglītošanos un treniņus, lielākā daļa uzņēmēju (86,88%) dod priekšroku darbinieku izglītošanai ārpus uzņēmuma – dažādos mācību un kvalifikācijas celšanas centros. Uzņēmuma ietvaros darbiniekus izglīto ievērojami mazāk – 39,38% respondentu.

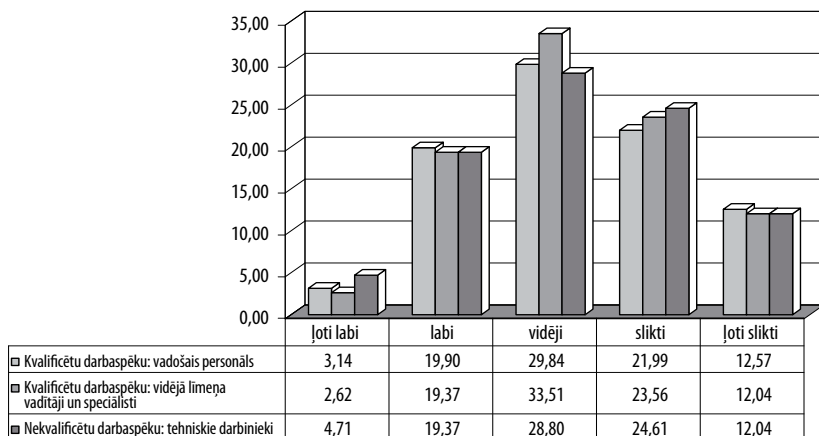
Atbildot uz jautājumu, vai budžetā tiek plānoti līdzekļi darbinieku kvalifikācijas celšanai vai atbalstam darbinieku izglītošanai, 51,31% respondentu plāno līdzekļus darbinieku kvalifikācijas uzlabošanai. Tas, ka tikai puse uzņēmēju gatavi budžetā paredzēt līdzekļus personāla izglītošanai, norāda uz samērā tuvredzīgu personāla politiku un attieksmi pret uzņēmuma cilvēkresursiem.

Nedaudz vairāk kā 70% aptaujāto apgalvo, ka veic īpašus pasākumus, lai kvalificētus speciālistus noturētu savā uzņēmumā. Lielākā daļa uzņēmēju, lai noturētu kvalificētus speciālistus savā uzņēmumā, ir izveidojuši piemaksu sistēmas, nodrošina sociālās garantijas vai citus labumus, piemēram, mobilā telefona, degvielas vai ceļa izdevumu apmaksu. Visretāk izmantotais veids, kā noturēt uzņēmumā kvalificētus speciālistus, ir nemateriālā motivēšana. Kopumā Valmieras rajona uzņēmēji par efektīvākajiem pasākumiem darbinieku noturēšanai uzņēmumā atzīst piemaksu sistēmu (52,36% respondentu) un sociālo labumu nodrošināšanu (44,50% respondentu).

Pētījuma ietvaros uzņēmēji novērtēja arī iespējas piesaistīt kvalificētu personālu savos uzņēmumos. Vairums uzņēmēju uzskata, ka ir vidējas iespējas piesaistīt gan vadošo, gan vidējā līmeņa, gan arī tehniskā līmeņa personālu. Aptuveni viena ceturtdaļa uzņēmēju norāda, ka izredzes piesaistīt kvalificētu personālu jebkurā organizācijas līmenī ir ļoti labas vai labas, tomēr tajā pat laikā aptuveni viena trešdaļa uzņēmēju šīs izredzes vērtē kā ļoti sliktas vai sliktas. Kopumā atbildes ļauj secināt, ka gandrīz ceturtajai daļai uzņēmēju ir problēmas ar visu līmeņu personāla piesaisti.

4. attēls. Iespējas piesaistīt darbaspēku

Iespējas piesaistīt darbaspēku

Atbildot uz jautājumu par brīvajām darba vietām uzņēmumā, lielākā daļa (61,26%) respondentu atbild, ka viņu uzņēmumos brīvu darba vietu nav, bet 38,74% norāda, ka viņu uzņēmumos ir vakances, kas liecina par ievērojamu darbaspēka trūkumu Valmieras rajona uzņēmumos. 9,46% uzņēmēju, kas atzinuši, ka viņu uzņēmumos ir brīvas darba vietas, norāda uz vadošā personāla trūkumu. Ievērojami vairāk trūkst vidējā vadības līmeņa un tehniskā personāla darbinieku, pie tam šis rādītājs abiem darbinieku līmeņiem ir vienāds: gan vidējā līmeņa vadītāji un speciālisti, gan tehniskais personāls vajadzīgs 58,11 % aptaujāto uzņēmēju.

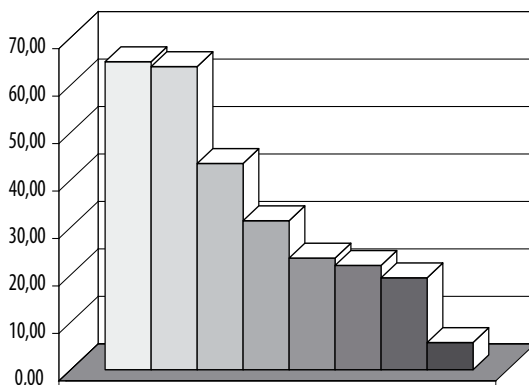
Aptauja noskaidroja arī tās profesijas, kurās Valmieras rajonā darbinieku trūkst visvairāk. Ir norādītas šādas profesijas: iekārtu un mašīnu operatori un izstrādājumu montieri (minēts 55 reizes), kvalificēti lauksaimniecības un zivsaimniecības darbinieki (48), pakalpojumu un tirdzniecības darbinieki (33), vecākie speciālisti un speciālisti (36).

Darbinieku piesaistes jautājumus pamatā uzņēmēji cenšas risināt pašu spēkiem. Mazāk kā 2% respondentu personāla piesaistei izmanto personāla atlases firmas vai Nodarbinātības valsts aģentūras palīdzību, ko varētu skaidrot ar augstajām atlases firmu pakalpojumu izmaksām, kā arī neuzticēšanos Nodarbinātības valsts aģentūras piedāvāto kandidātu kvalifikācijai. Gandrīz 44% uzņēmumu personāla piesaistē izmanto gan formālas, gan neformālas metodes. Savukārt 36,65% respondentu galvenokārt izvēlas neformālās metodes. Lielo uzņēmumu vadītāji intervijās norādīja, ka augsti kvalificētos darbiniekus pārpērk vai pārvilina no citiem uzņēmumiem un iestādēm. Lielie uzņēmumi ir izveidojuši stipendiju fondus, ko izmanto nepieciešamo speciālistu sagatavošanai. Uzņēmēji intervijās atzīmēja arī Vidzemes augstskolas ieguldījumu uzņēmējdarbības speciālistu sagatavošanā, norādot, ka būtu nepieciešams veidot inženiertehniskās studiju programmas.

Noskaidrojot uzņēmēju viedokli par Latvijas iedzīvotāju migrācijas ietekmi uz uzņēmuma darbu, 46,60% aptaujāto uzņēmēju uzskata, ka ietekme ir jūtama. Tomēr 53,40% uzskata, ka migrācija viņu uzņēmuma darbu neietekmē. Atbildes gan neļauj spriest vai tā ir iekšējā vai ārējā migrācija, bet jebkurā gadījumā tas ir nopietns drauds uzņēmējdarbībai, ja skar lielu daļu uzņēmumu. Rajona uzņēmēji darbaspēka problēmas pagaidām risina, izmantojot vietējos cilvēkresursus. Pēc uzņēmēju sniegtajiem datiem, redzams, ka Valmieras rajonā ir niecīgs skaits to uzņēmēju, kas nodarbina cilvēkus no citām valstīm. To dara tikai 2,09% aptaujāto uzņēmēju. Nākotnē 45,55% Valmieras rajona uzņēmēju ir gatavi savos uzņēmumos nodarbināt citu valstu iedzīvotājus. Tomēr šos jautājumus būtu svarīgi risināt arī plašākā kontekstā, piemēram, savlaicīgi uzsākot diskusijas par pašvaldību, vietējo iedzīvotāju un institūciju gatavību ārvalstu darbaspēka ieplūšanai.

Jebkura uzņēmuma nodrošināšana ar cilvēkresursiem ir sekmīgas personāla politikas īstenošanas rezultāts, kas lielā mērā atkarīgs no pielietotajām personāla vadības metodēm. Aptaujājot uzņēmējus par to, kuras no personāla vadības metodēm viņi izmanto, uzņēmēju pārliecinošais vairākums atzina, ka tās ir darba kvalitātes kontrole un konkrētu darbu plānošana, kas minēts attiecīgi 64,92% un 63,87% gadījumu. Gandrīz pusei uzņēmēju būtiska liekas darbinieku apmierinātība ar darbu un ar to saistītā lojalitāte. Mazāk populāra personāla vadības metode ir personāla plānošana, ko izmanto nedaudz vairāk kā 19% uzņēmēju.

Personāla vadības metodes (%)

	1
▣ Darba kvalitātes kontrole/darbinieku pārbaude	64,92
▣ Konkrētu darbu plānošana	63,87
▣ Apmierinātības ar darbu un lojalitātes izpēte	43,46
▣ Personāla kvalifikācijas plānošana	31,41
▣ Personāla vajadzību plānošana	23,56
▣ Darbinieku izglītības plānošana	21,99
▣ Personāla plānošana	19,37
▣ Nevienu	5,76

Respondentu atbildes ļauj secināt, ka ceturtda daļa uzņēmēju nenodarbojas ar personāla plānošanas un attīstības jautājumiem, liecinot par samērā vieglprātīgu attieksmi pret personāla jautājumiem, kas jau ir vai ar laiku kļūs par nopietnu uzņēmuma problēmu.

2.4. Tehnoloģiju izmantošana Valmieras rajona uzņēmumos

Tehnoloģiju jēga ir ražošanas optimizācija, pārdošanas procesu un informācijas apmaiņas atvieglošana un paātrināšana, kā arī masveidīga un nepārtraukta informēšanas iespēja. Vairums aptaujāto uzņēmēju izmanto informācijas tehnoloģijas. Informācija mūsdienās ir kļuvusi par vienu no būtiskākajiem priekšnoteikumiem veiksmīgai darbībai gan drīz jebkurā uzņēmējdarbības nozarē. Tas, vai ir iespējams ātri apkopot un analizēt datus, ļoti bieži ir galvenais priekšnosacījums pareizu lēmumu pieņemšanai, jo bez nepieciešamās informācijas uzņēmuma attīstība nav droši vadāma. Moderni informācijas tehnoloģiju risinājumi ļauj iedziļināties procesos, atklāt sakarības starp dažādām norisēm un spēj palīdzēt vienlaikus palūkoties uz savāktajiem datiem no dažādiem skatupunktiem un gūt gan vispārīgu, gan ļoti specifisku informāciju, izvēloties katrai situācijai nepieciešamos kritērijus. Bet ne mazāk svarīgs priekšnoteikums ir attiecīgo darbinieku prasme izmantot tehnoloģiju

dāvātās iespējas pēc iespējas vispusīgāk un efektīvāk.

Liels skaits respondentu izmanto tehnoloģijas klientu apkalpošanā un produktu realizācijas procesā, kas var palīdzēt labāk izprast klientu vajadzības, uzlabot tirdzniecības efektivitāti, apkalpošanu un attiecības ar klientiem. Tehnoloģiju izmantošana var sniegt jaunus iespējas apsteigt konkurentus.

Jaunu tehnoloģiju ieviešana uzņēmumā samazina darbam nepieciešamo laiku, kā arī vienkāršo resursu plūsmu uzņēmumā, tādējādi samazina cilvēka fiziskā darba patēriņu. Kā vislielāko ieguvumu tehnoloģiju izmantošanā 85% uzņēmēji saskata ātrāku darbību, tad seko – labāka kvalitāte (60%), lielāks darbības apjoms (53%), izmaksu samazinājums (47%), iesaistīto cilvēkresursu samazinājums (38%). Daži respondenti piebilda, ka vairs nevarētu iedomāties savu darba ikdienu bez tehnoloģijām, un atzina, to nozīmību informētības līmeņa celšanā.

Kopumā jāatzīst, ka Valmieras rajona uzņēmēji apzinās tehnoloģiju izmantošanas ieguvumus un galvenokārt tos novērtē kā iespēju paaugstināt uzņēmuma darbības efektivitāti, kā arī konkurētspēju.

Respondentiem, kuri savā saimnieciskajā darbībā neizmanto tehnoloģijas, tika jautāts, kāpēc tās netiek iegādātas vai izmantotas? Lielākā daļa šo aptaujas dalībnieku apgalvoja, ka tehnoloģijas viņu saimnieciskajā darbībā nav nepieciešamas. Taču tika pausti arī šādi neizmantošanas iemesli: nav iespējams pieslēgt internetu, drosmes un zināšanu vai specifisku programmu, vai arī tehnisko iespēju trūkums tehnoloģiju ieviešanā.

2.5. Valmieras rajona uzņēmumu resursi, finanses, investīcijas

Lēmumi, kas ļauj uzņēmumam izšķirties par pamatlīdzekļu iegādi vai kapitāla ieguldīšanu uz ilgāku laika periodu, ir lēmumi par ieguldījumiem. Parasti ieguldītais kapitāls izraisa vai nu pārdošanas ieņēmumu palielināšanos, vai arī izmaksu samazināšanos (Hofs, 2002:401).

Aptuveni 90% no aptaujātajiem atzina, ka sava uzņēmuma saimnieciskajā darbībā izmanto tehnoloģijas, kas varētu kalpot par priekšnoteikumu ražošanas optimizācijai, pārdošanas procesu un informācijas apmaiņas atvieglošanai un paātrināšanai. Gandrīz visi (98%) uzņēmēji, kuri savā darbībā izmanto informācijas tehnoloģijas un sistēmas, tās pielieto grāmatvedībā, 61% uzņēmēju tehnoloģijas izmanto lēmumu pieņemšanas procesā, 51% – klientu apkalpošanā, 36% – produkta realizācijas procesā, gandrīz vienāds skaits respondentu (28%) – iepirkumu veikšanas procesā un iekšējā komunikācijā. Kopumā Valmieras rajona uzņēmēji apzinās tehnoloģiju izmantošanas ieguvumus un galvenokārt tos novērtē kā iespēju paaugstināt uzņēmuma darbības efektivitāti, kā arī konkurētspēju.

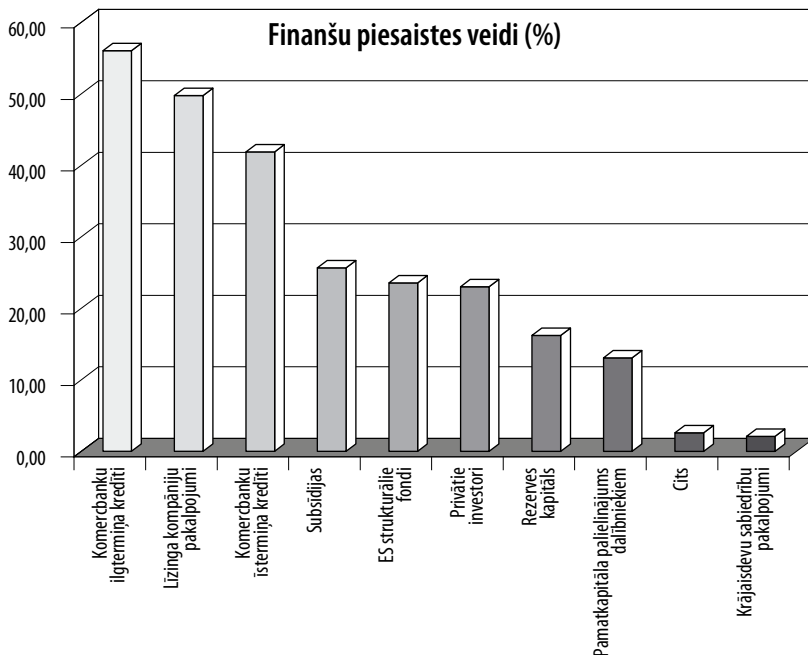
Vērtējot, cik nozīmīgi (vērtības ziņā) uzņēmumam bijuši dažādi kapitāla ieguldījuma veidi, visbiežāk kā pirmā prioritāte atzīmēta ieguldījumi, kuru mērķis ir palielināt potenciālu, kā otrā - ieguldījumi, kuru mērķis ir aizstāt esošās iekārtas, kā trešā - ieguldījumi, kuru mērķis ir uzlabot iekšējo un ārējo vidi, bet kā vismazāk nozīmīgā - ieguldījumi, kuru mērķis radīt jaunu potenciālu jauniem produkcijas veidiem.

Uzņēmēju atbildes par kritērijiem, pēc kuriem galvenokārt uzņēmēji izvērtē ieguldījumu projektu priekšlikumu atlasī, liecina, ka lielākoties Valmieras rajona uzņēmēji kapitāla

ieguldījumu projektus izvērtē, balstoties uz ekonomisko izdevīgumu. Diemžēl atsevišķas pazīmes norāda, ka vairāki uzņēmēji pietiekoši neapzinās un nenovērtē projektu izvērtējuma nozīmību.

Populārāks finanšu piesaistes veids respondentu vidū ir svešais kapitāls, kas salīdzinājumā ar pašu kapitālu var veicināt uzņēmuma straujāku attīstības tempu, ļaut paplašināt apjomu, realizēt jaunus projektus, bet aizņemtā kapitāla piesaiste ir saistīta arī ar lielāku risku (finanšu un procentu pieauguma).

6. attēls. Finanšu piesaistes veidi

Pozitīvi vērtējams ir fakts, ka praktiski visi aptaujātie uzņēmēji, kas izmantojuši ilgtermiņa kredītus, tos izmantojuši ilgtermiņa ieguldījumu iegādei vai to vērtības paaugstināšanai, tādējādi veidojot finansēšanas avotu racionālu struktūru. Izmantojot aizņemto kapitālu, uzņēmumiem nepieciešams periodiski veikt saimnieciskās darbības analīzi un rūpīgi apzināt maksātnespējas riska līmeni.

Finansējuma ieguldījuma mērķu uzskaitījums ļauj izdarīt secinājumu, ka vairumā gadījumu kredīta izmantošana paredzēta uzņēmuma darbības paplašināšanai vai attīstībai un tādējādi to var klasificēt kā investīciju kredītu.

Finanšu piesaistes procesā 21 respondents problēmas saskata komercbanku darbībā. Neapmierinātības galvenie iemesli: pārāk augstas prasības kredīta nodrošinājumam, augstas kredīta procentu likmes un liels laika patēriņš, kārtojot formalitātes.

2.6. Vides faktoru ietekme uz Valmieras rajona uzņēmumiem

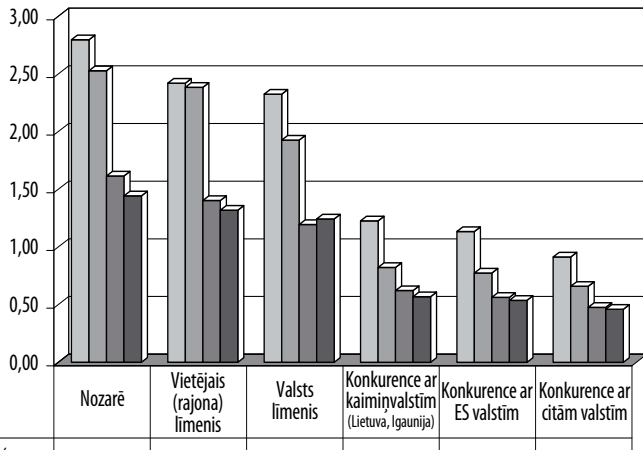
2.6.1. Tirgus un konkurence

Veicot Valmieras rajona uzņēmējdarbības vides izpēti un analīzi tika noskaidrots arī uzņēmēju vērtējums par konkurences situāciju. Izvērtējot konkurenci no sava uzņēmuma perspektīvas, uzņēmumu vadītāji vai īpašnieki uzskata, ka visspēcīgākā konkurence izjūtama nozarē – vairāk kā 80% to vērtē kā vidēju vai spēcīgu. Pēc uzņēmēju domām vēra ņemama nozīme ir arī konkurencei valsts (67%) un vietējā līmenī (62%). Kā mazāk nozīmīga tiek uzskatīta konkurence ar citām valstīm.

7. attēls. Konkurences vidējais vērtējums

Konkurences vidējie vērtējumi uzņēmumam

(4 – spēcīga konkurence; 1 – nav konkurences)

	Nozarē	Vietējais (rajona) līmenis	Valsts līmenis	Konkurence ar kaimiņvalstīm (Lietuva, Igaunija)	Konkurence ar ES valstīm	Konkurence ar citām valstīm
Konkurence produkcijas (prece vai pakalpojums) realizācijā	2,80	2,42	2,32	1,23	1,13	0,91
Konkurence darbaspēka tirgū	2,53	2,38	1,93	0,82	0,77	0,66
Konkurence izejvielu tirgū	1,61	1,40	1,19	0,62	0,56	0,48
Konkurence investīciju piesaistē	1,44	1,32	1,24	0,57	0,54	0,46

Noskaidrojot uzņēmēju domas par konkurenci produkcijas realizācijā, darbaspēka tirgū, izejvielu tirgū un investīciju piesaistē, atklājās, ka visos gadījumos konkurence galvenokārt izjūtama nozarē, tad vietējā līmenī un visbeidzot – valsts līmenī. Attiecībā uz visiem šiem konkurences veidiem, kā vismazāk nozīmīga ir norādīta konkurence ar citām valstīm. Redzams arī, ka visizteiktākā konkurence ir produkcijas realizācijā, tad darbaspēka tirgū, bet konkurence kā mazāk nozīmīga tiek vērtēta izejvielu tirgū un investīciju piesaistē.

Tomēr, analizējot uzņēmēju vērtējumu par konkurences situāciju, ar zināmām bažām jāvērtē liels nesniegto atbilžu īpatsvars, it īpaši attiecībā uz konkurenci ārpus valsts robežām. Kopumā turpat 40% uzņēmēju nav viedokļa par konkurences situāciju ar tuvākajām kaimiņvalstīm un par konkurenci ar uzņēmumiem no Eiropas Savienības valstīm. Iespējams, ka nesniegto atbilžu īpatsvars skaidrojams ar šādiem faktoriem: 90% respondentu atzīmē, ka pēdējo trīs gadu laikā uzņēmums ir darbojies vietējā tirgū, un 21,99% respondentu atzīmē, ka uzņēmums darbojies jauna vietējā tirgus apgūšanā. Uz jau apgūto eksporta tirgu ir bijuši orientēti aptuveni 16% uzņēmēju, pie tam vairākums no tiem uz Eiropas Savienības valstīm (13,61%), bet nepilni 8% uzņēmēju ir meklējuši iespējas apgūt jaunu eksporta tirgu, arī galvenokārt (4,19%) orientējoties uz Eiropas Savienības valstīm. Tas varētu nozīmēt, ka par ārējo konkurenci domā tikai tie, kas savu darbību saista ar eksportu. Tas varētu nozīmēt arī to, ka Valmieras rajona uzņēmēji neanalizē situāciju kāda var veidoties ārvalstu uzņēmumiem ienākot Latvijas tirgū. Globalizācijas apstākļos šīs tendences konkurences izvērtējumā var interpretēt kā nepietiekamu ārējo faktoru ietekmes uz biznesa vidi novērtējumu.

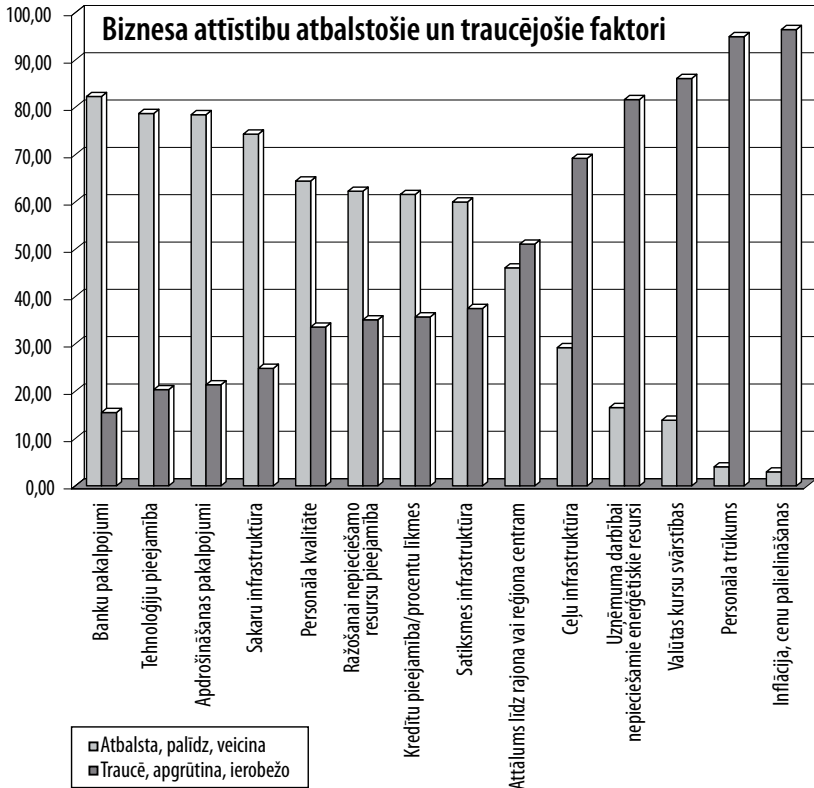
Kā vēl viena no konkurences vidi raksturojošām dimensijām ir jautājums par to, cik godīga vai negodīga ir konkurence starp uzņēmumiem. Sniedzot vērtējumu par negodīgas konkurences gadījumiem, Valmieras rajona uzņēmēji savos vērtējumos neuzrāda, ka tā būtu liela problēma, tomēr tā pastāv un, pēc uzņēmēju domām, negodīgu konkurenci kā nozarē, tā rajona un valsts līmenī veicina tādi faktori kā likumu neievērošana, apzināta nodokļu nemaksāšana un apzināta maksājumu atlikšana, arī korupcija. Kā mazāk nozīmīgi negodīgas konkurences faktori tiek minēti kontrabandas izejvielu izmantošana un kontrabandas produkcijas tirgošana. Kā citas negodīgu konkurenci veicinošas darbības tiek minētas arī izvairīšanās no algas maksāšanas, piemēram, atlaišana pēc pārbaudes laika; citu valstu zemnieku atbalstīšana, samazinot ievestās produkcijas cenu Latvijā; nelegālā darbaspēka izmantošana.

Kā visnozīmīgākos konkurenci ietekmējošos faktorus aptaujātie uzņēmēji ir norādījuši klientu apmierinātību (3,73 balles no 4), uzņēmuma finansiālo stabilitāti (3,63), produkcijas kvalitāti (3,6), darbinieku apmierinātību (3,57). Kā būtiski konkurenci ietekmējošie faktori ir minēta arī darbinieku kvalifikācija un izglītība, ražošanas izmaksas, uzņēmējdarbības ētikas ievērošana un jaunāko tehnoloģiju izmantošana. Par mazāk nozīmīgiem konkurenci ietekmējošajiem faktoriem tiek uzskatīta loģistika un produkcijas kvalitātes standartu ieviešana.

2.6.2. Ārējās vides faktori

Uzņēmējdarbības vidi raksturo ne tikai konkurences situācija, to ietekmē arī citi ārējie faktori. Vērtējot biznesu veicinošo un kavējošo faktoru ietekmi, kā veicinošus faktorus uzņēmēji ir minējuši banku sniegtos pakalpojumus (82,27%), tehnoloģiju pieejamību (78,69%), apdrošināšanas pakalpojumus (78,45%) un sakaru infrastruktūru (74,34%), ar to saprotot telefona, pasta un interneta pakalpojumus.

8. attēls. Biznesa attīstību atbalstošie un traucējošie faktori

Vairākus faktorus uzņēmēji vērtēja pietiekami atšķirīgi – daļa tos norādīja kā veicinošus, daļa – kā kavējošus. Piemēram, esošā personāla kvalitāte (pozitīvi to vērtē 64,43%, bet negatīvi 33,56%), ražošanai nepieciešamo resursu pieejamība (veicina 62,28%, bet kavē 35,56%), kredītu pieejamība (pozitīvi 61,60%, bet negatīvi 35,71%), satiksmes infrastruktūra – autobusu un vilcienu satiksme (pozitīvi vērtē 60%, bet negatīvi 37,50%) ceļu infrastruktūra (negatīvi vērtē 69,23%, pozitīvi 29,23%).

Kā būtiskākos attīstību kavējošos faktorus 94,95% uzņēmēju norāda personāla trūkumu, 96,45% inflāciju un cenu paaugstināšanos, 81,66% uzņēmuma darbībai nepieciešamo enerģētisko resursu pieejamību un 86,11% respondentu kā traucējošu faktoru norāda valūtas kursu svārstības.

No biznesa attīstības viedokļa nākotnē uzņēmējus galvenokārt uztrauc nodokļu slogs. To, kā vienu no trīs galvenajiem faktoriem, norāda 57,07% respondentu. Vēl redzams, ka par potenciāliem biznesa attīstību kavējošiem faktoriem uzņēmēji nosauc mainīgo likumdošanu (46,60%), pārmērīgu regulāciju un birokrātiju (39,79%), kvalificēta darbaspēka trūkumu (39,79%), un nabadzību (32,98%). Retāk kā biznesa attīstību traucējoši faktori ir minēti

migrācija (17,80), problēmas izglītības sistēmā (14,66%), valsts sociāli demogrāfiskā situācija (13,09%) un nelabvēlīga sociālā vide (11,52%). Salīdzinoši reti kā biznesa attīstību traucējošie faktori tika norādīta korupcija, bezdarbs, problēmas veselības aprūpes sistēmā, ekoloģiskās problēmas, kriminogēnā situācija, pārvaldības nepietiekama kapacitāte, mājokļu trūkums.

Lai noskaidrotu, kāda veida palīdzība uzņēmējiem būtu visnepieciešamākā, Valmieras rajona uzņēmēji tika aicināti ne vien vērtēt problēmas, kas skar viņu darbību, bet arī izteikt priekšlikumus – formulēt trīs prioritāros jautājumus, ko vajadzētu vispirms risināt, lai uzlabotu uzņēmējdarbības vidi pašvaldībā, rajonā un reģionā, kā arī valstī kopumā.

Kā izteikta prioritāte, ko uzņēmēji sagaida no pašvaldībām, iezīmējas jautājums par infrastruktūras uzlabošanu, ko norāda 42% respondentu, kas sniedza atbildi uz šo jautājumu. Konkrētāk priekšlikumos par infrastruktūras attīstīšanu tika akcentēti jautājumi par ceļu kvalitātes uzlabošanu, t.sk. arī ceļa zīmju sistēmas pilnveidošanu, daudzdzīvokļu māju rajonu vides sakārtošanu, interneta pārkļājuma uzlabošanu, telekomunikāciju sistēmas uzlabošanu laukos, mājokļu jautājuma risināšanu, ūdens apgādes sistēmas uzlabošanu, bērnu dārzu izveidošanu, biznesa inkubatoru veidošanu, autostāvvietu ierīkošanu.

Uzņēmēji sagaida arī lielāku atbalstu no pašvaldības (26%), piemēram, lai priekšroka tiktu dota vietējiem, nevis svešiem (piemēram, būvniecību ļautu veikt vietējiem); lai aizstāvētu vietējo uzņēmēju intereses ne tikai savā pagastā, bet arī valsts līmenī; palīdzētu lobēt; piešķirtu vietējiem uzņēmējiem atlaides, atvieglojumus; palīdzētu piesaistīt finansējumu; sagaida palīdzību arī uzņēmējdarbībai nepieciešamo telpu iegādē; aicina noteikt zemākas nomas maksas. Daudzi kā atbalstu no pašvaldības puses ir minējuši konsultācijas un izglītošanu (11%), piemēram, pašvaldības varētu uzņēmējus konsultēt par grāmatvedības jautājumiem, uzņēmējdarbības uzsākšanu, dokumentu sagatavošanu, kā arī par Eiropas Savienības struktūrfondu apguvi un projektiem.

Kā nākamo prioritāti uzņēmēji norāda pašvaldību sadarbību ar uzņēmējiem (18%). Sadarbība tiek saprasta dažādos veidos – sākot ar to, ka pašvaldība vispār izrāda interesi par tās teritorijā esošajiem uzņēmējiem un viņu problēmām, aicina piedalīties pašvaldības organizētos pasākumos, līdz pretimnākšanai gadījumos, kad uzņēmēji vērsas savā pašvaldībā ar priekšlikumiem – iesaistoties ideju īstenošanā. Aptaujās izskan priekšlikums saglabāt tradīciju nominēt labākos pašvaldības uzņēmējus, kā arī veicināt cilvēkos interesi veidot savus uzņēmumus un atbalstīt jaunus uzņēmējus.

Kā nākamais prioritāri risināmais jautājums tiek norādīta nepieciešamība mazināt birokrātiju (12%). Tiesa, ne visos gadījumos tas viennozīmīgi attiecas tikai uz pašvaldības darbību, to bieži tas ir vispārināts apgalvojums, ka birokrātija ir pārāk liela. Tomēr atsevišķos gadījumos tas ir precizēts, norādot uz nepieciešamību vienkāršot dažādu atļauju iegūšanu.

Kā vēl viena no prioritātēm, kas pēc uzņēmēju domām jārisina pašvaldībām, ir informēšana un informācijas aprites nodrošināšana (11%). Uzņēmēju atbildēs redzams, ka būtu nepieciešams uzlabot informācijas apriti par visdažādākajiem jautājumiem: informācija par pašvaldības plāniem, par uzņēmējdarbību Valmieras rajonā, par uzņēmējdarbību ietekmējošām izmaiņām normatīvajos dokumentos, par aktualitātēm, par pieejamajām konsultācijām uzņēmējiem un par Eiropas Savienības struktūrfondiem.

Vēl kā pietiekami nozīmīgu jautājumu uzņēmēji (7%) norāda to, ka daudzās pašvaldībās nav skaidras attīstības vīzijas, attīstības plāna, nav noteiktas attīstības prioritātes,

nenotiek ilgtermiņa plānošana, nav izstrādāts teritoriālais plānojums, netiek risināti ar administratīvi teritoriālo reformu saistīti jautājumi, pagasta attīstība netiek skatīta kontekstā ar reģiona attīstību.

Retāk minēts, ka pašvaldībām kā prioritāri būtu jārisina sociālie jautājumi – atbalsts pensionāriem, bezdarbnieku problēmu risināšana, motivēšana atgriezties darba tirgū, iedzīvotāju noturēšana pagastā, izglītības jautājumu risināšana, medicīnisko pakalpojumu paplašināšana, sporta veicināšana.

Jāuzsver vairāku uzņēmēju (aptuveni 10%) vēlme, lai pašvaldība risinātu tādus jautājumus, kas nav tās kompetencē, piemēram, mainītu nodokļu politiku, panāktu izmaiņas normatīvajos aktos, sakārtotu uzņēmējdarbību regulējošos noteikumus, mainītu uzņēmējdarbības uzsākšanas procedūras, ietekmētu kontrolējošo institūciju darbības noteikumus, risinātu nozares attīstības jautājumus, ietekmētu Eiropas Savienības finansēto projektu konkursu kārtību, mainītu iepirkumu procedūras.

Attiecībā uz prioritāriem jautājumiem, kas būtu risināmi rajona līmenī, lai uzlabotu uzņēmējdarbības vidi atbildēs faktiski tiek dublēti tie paši priekšlikumi, kas tika izteikti pašvaldībām. Izteikta prioritāte ir infrastruktūras, īpaši ceļu kvalitātes jautājumi, kam seko priekšlikumi sadarboties un atbalstīt uzņēmējus, kā arī norādes uz nepieciešamību uzlabot informācijas apriti.

Atsevišķi priekšlikumi aicina vairāk rīkot rajona līmeņa pasākumus uzņēmējiem – gadatirgus, sporta pasākumus, tūrisma veicinošus pasākumus, pieredzes apmaiņas seminārus; informēt par sadarbības iespējām ar ārvalstu partneriem; par projektiem subsīdiju saņemšanai, par netradicionālajiem uzņēmējdarbības veidiem, vairāk atbalstīt uzņēmējus lauku teritorijās. Tiek izteikti arī priekšlikumi koordinēt un uzlabot reģionālo institūciju darbu, t.sk. sakārtot iestāžu darba laikus ērtākai pieejai tiem, kam tālu jābrauc, uzlabot ierēdņu profesionalitāti, mazināt korupciju un izspiešanu no valsts iestāžu puses, nelikvidēt filiāles, jo tas pakalpojumus sadārdzina vai padara nepieejamākus.

Attiecībā uz prioritāriem jautājumiem, kas jārisina valsts līmenī, lai uzlabotu uzņēmējdarbības vidi, 84% gadījumu tiek norādīta nepieciešamība sakārtot nodokļu sistēmu, piemēram, samazināt nodokļu slogu mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, lauksaimniecības uzņēmumiem, jaunajiem uzņēmumiem; piešķirt nodokļu atvieglojuma periodu jauna-jiem uzņēmumiem; samazināt uzņēmuma ienākuma nodokli, pievienotās vērtības nodokli un valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas; veidot ilgtermiņā prognozējamu nodokļu politiku.

Kā otrā biežāk minētā prioritāte ir jautājumi, kas saistīti ar likumdošanu. 46% respondentu norāda, ka traucējošas ir likumu biežās izmaiņas; nekonsekvences, neskaidrie un neprecīzie formulējumi; normas, kas nav sabalansētas ar reālajām iespējām. Uzņēmēji vēlētos, lai normatīvie akti tiktu izstrādāti sadarbībā ar uzņēmējiem, lai tie būtu vienkāršāki, ne tikai juristiem saprotami. Būtu svarīgi savlaicīgi saņemt informāciju par paredzētajām izmaiņām likumos un noteikumos. Kā jomas, kur būtu nepieciešami normatīvās bāzes uzlabojumi, biežāk minēta lauksaimniecība, vides aizsardzība, uzņēmējdarbība, nekustamo īpašumu joma, sports, mediji. Vairākos gadījumos tiek norādīts, ka likumā noteiktie pārbaudes laika termiņi nav piemēroti uzņēmuma darba specifikai.

Vairāk kā trešdaļa (33%) Valmieras rajona uzņēmēju arī valsts līmenī kā prioritāri risināmu problēmu min birokrātisko procedūru vienkāršošanu – atvieglot procedūras (īpaši bieži minēts Valsts ieņēmumu dienests), mazāku regulāciju, atvieglot dokumentu

iesniegšanu un atļauju saņemšanu, vienkāršot atskaites, vienkāršot uzņēmumu izveidošanas un reģistrācijas procedūras. Tiek izteikti aicinājumi mazināt birokrātiju un uzlabot valsts iestāžu darbu kopumā, paātrināt lēmumu pieņemšanu, vairāk palīdzēt risināt problēmas nevis sodīt par jebkāda veida pārkāpumiem.

Kā ceturrtā prioritāte (22%) tiek norādīta nepieciešamība pēc prognozējamās, paredzamas ilgtermiņa ekonomiskās politikas, bet 20% uzņēmēju uzskata, ka arī valstij aktīvāk ir jārisina ceļu un sakaru infrastruktūras problēmas. Tiek norādīts, ka vēl būtiski un valsts līmenī risināmi jautājumi ir lielāks atbalsts lauksaimniecībai – valsts garantēti kredīti, atvieglojumi nodokļiem un kredītu procentiem, regulācija noieta tirgū, cenu regulācija; nepieciešams lielāks atbalsts mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, īpaši jaunajiem, un attiecībā uz kredītu atdošanas nosacījumiem, stingrāka konkurences politika, kas apkarotu negodīgu konkurenci, nepieciešams uzlabot arodskolu sistēmu un izglītības plānošanu, palielināt tehnisko izglītību ieguvušo speciālistu skaitu. Uzņēmēji vēlētos, lai valsts veidotu mērķtiecīgāku sociālo politiku, kas celtu kopējo labklājības līmeni valstī, veicinātu vidusslāņa palielināšanos, risinātu darbaspēka aizplūšanas problēmu.

3. tabula. **Kopsavilkums par uzņēmējdarbības vides uzlabošanas priekšlikumiem** (sakārtoti pēc biežuma)

Vietējās pašvaldības	Rajona un reģiona līmenis	Valsts līmenis
Infrastruktūras sakārtošana, uzlabošana un attīstība		Nodokļu sistēmas sakārtošana un ilgtermiņa nodokļu politikas veidošana
Atbalsts uzņēmējdarbībai un pašvaldību sadarbība ar vietējiem uzņēmējiem		Likumdošanas kvalitāte: informācija par izmaiņām, pārdomātas izmaiņas, skaidri saprotami formulējumi, balanss ar reālajām iespējām
Informācijas sniegšana un informācijas aprītes nodrošināšana		Birokrātijas mazināšana
Attīstības vizija un ilgtermiņa plānošana	Reģionālo institūciju darba koordinēšana un uzlabošana; ierēdņu darba uzlabošana	Prognozējama un ilgtermiņa ekonomiskā politika
Sociālie jautājumi		Infrastruktūra
		Valsts atbalsts lauksaimniecībai, maziem un vidējiem uzņēmumiem
		Konkurences politika
		Sociālā politika

2.6.2.1. Sadarbība ar NVO sektoru

Atbildot uz jautājumu, vai uzņēmumam ir sadarbība ar kādu no uzņēmējdarbības atbalsta un interešu pārstāvniecības organizācijām, lielākā daļa aptaujāto uzņēmēju atzīst, ka sadarbības nav un ar interešu pārstāvības organizācijām nesadarbojas gandrīz 87% aptaujāto. Visvairāk uzņēmēju (29,32%) darbojas nozares asociācijā. Tam seko sadarbība ar vietējām uzņēmēju apvienībām vai klubiem, kur kā dalībnieki darbojas nepilna piektā daļa uzņēmēju. Salīdzinoši maz uzņēmēju sadarbojas ar Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameru (5,42% uzņēmumu) un vēl mazāk uzņēmēju sadarbojas ar Latvijas Darba devēju konfederāciju, kurā kā dalīborganizācijas darbojas nedaudz vairāk kā 1% uzņēmumu.

Kā nozīmīgākos ieguvumus no dalības vai sadarbības ar uzņēmējdarbības atbalsta un interešu pārstāvniecības organizācijām uzņēmēji norāda: iespēju iegūt informāciju, uzzināt par aktualitātēm, jaunumiem nozarē (69 respondenti); iespējas saņemt atbalstu un palīdzību dažādu problēmu risināšanā, t.sk. arī finansiālo (26); iespēja ietekmēt likumdošanas procesu (25), panākt izmaiņas, nodrošināt savu interešu aizstāvēšanu, lobēt; iespēja veidot

kontaktus (12). Retāk tiek minēti tādi ieguvumi kā iespējas izglītoties, celt kvalifikāciju, saņemt konsultācijas, iespējas saņemt atlaides, atlikt maksājumus, saņemt atļaujas, veidot kopīgus mārketinga, reklāmas pasākumus.

Kā problēmas, kas pavada dalību organizācijās, respondenti norāda nereti sastopamo formālo līdzdalību, lielo dalības maksu, problēmas ar informācijas apriti – maz, nekonkrēta, lēna, vāji nodrošināta sadarbība, organizācijā jūtāmā nevienlīdzīgā attieksme pret dažādiem uzņēmumiem (dalījums Rīgas un reģionu organizācijās, lielajos un mazajos uzņēmumos), politizācija, organizācijas vispārējs vājums – nespēja aizstāvēt nozares intereses, lobēt valdībā.

2.6.2.2. Sadarbība ar privāto sektoru

Atbildot par to, vai pēdējo trīs gadu laikā uzņēmējdarbības vajadzībām ir izmantoti konsultanta vai privātfirmas pakalpojumi, lielākā daļa respondentu (63,87%) atzīst, ka to izmantojuši. No uzņēmējiem, kas uzņēmējdarbības vajadzībām izmantojuši privātfirmas vai konsultanta pakalpojumus, visbiežāk izmantoti grāmatvedības pakalpojumi. Retāk uzņēmēji izmanto juristu konsultācijas un konsultācijas Eiropas Savienības fondu apguvei. No tiem, kas izmanto firmu vai konsultāciju pakalpojumus, 61,48% nekad nav izmantojuši konsultācijas biznesa plāna izstrādei, 52,46% nav izmantojuši konsultācijas projektu izstrādei un 52,4% nav izmantojuši reklāmas, mārketinga, sabiedrisko attiecību pakalpojumus.

Kopumā konsultāciju pieejamība tiek vērtēta pozitīvi. Nepilns 61% respondentu, kas jebkad izmantojuši privātfirmu pakalpojumus vai konsultācijas, atzīst, ka vispieejamākās konsultācijas ir grāmatvedībā. Salīdzinoši augstu pieejamības ziņā tiek vērtētas arī konsultācijas nodokļu jautājumos un juristu sniegtās konsultācijas. Konsultāciju kvalitāte galvenokārt tiek vērtēta kā laba. Visaugstāk novērtēti grāmatvedības pakalpojumi. Salīdzinoši zemāk tiek vērtētas konsultācijas par Eiropas Savienības fondu apguvi un par projektu izstrādi.

2.6.2.3. Sadarbība ar publisko sektoru

Aptaujājot uzņēmējus par to, vai viņi ir izmantojuši valsts vai pašvaldību institūciju piedāvātās bezmaksas konsultācijas, nedaudz vairāk kā 51% atzīst, ka tās nav izmantojuši, bet gandrīz 47% ir izmantojuši.

Izvērtējot darbinieku atsaucību dažādās valsts un pašvaldību institūcijās, vispozitīvāk tiek vērtēts Valsts ieņēmumu dienests un Uzņēmumu reģistrs, ko labi novērtē attiecīgi 60,73% un 56,02% respondentu, kā labu gandrīz puse (49,21%) no respondentiem atzīmē pašvaldības darbinieku atsaucību. Darbinieku atsaucību kā vidēju uzņēmēji vērtē Valsts ieņēmumu dienestā (26,70%), pašvaldībās (22,51%), Centrālajā statistikas pārvaldē (20,94%), Valsts darba inspekcijā (19,90%) un Vides valsts inspekcijā (17,80%). No negatīvajiem vērtējumiem visbiežāk ir minētas pašvaldības un Valsts ieņēmumu dienests (7,33%).

Izvērtējot informēšanu un konsultēšanu dažādās valsts un pašvaldību institūcijās, dominē pozitīvs vērtējums. Vislabākā informēšana un konsultācija ir Valsts ieņēmumu dienestā, ko norāda nedaudz vairāk kā 56% respondentu, un Uzņēmumu reģistrā, ko min 54,45% aptaujāto. Kā vidēju vai sliktu informēšanas un konsultēšanas pieredzi uzņēmēji guvuši Valsts ieņēmumu dienestā un pašvaldībās.

Izvērtējot sadarbību ar valsts vai pašvaldību institūcijām, lielākā daļa institūciju vairāk

tiek atzītas par atbalsta institūcijām. Kā visatbalstošākais novērtēts Uzņēmumu reģistrs (62,3%) un pašvaldība (55%). Kā izteiktākās soda institūcijas tiek vērtētas Valsts ieņēmumu dienests (32,46%), Valsts darba inspekcija (13%) un Centrālā statistikas pārvalde (11%). Valsts ieņēmumu dienests (30% gadījumu), Valsts darba inspekcija (15%) un pašvaldība (15%) nereti vienlaikus tiek uzskatītas kā atbalsta un arī soda institūcijas.

2.6.2.4. Informācijas pieejamība

Izvērtējot informācijas pieejamību uzņēmējdarbībai svarīgos jautājumos, visvairāk meklētākā un pieejamā informācija ir par nodokļiem (66,49% respondentu) un likumdošanas aktualitātēm (60%), tai skaitā par izmaiņām un grozījumiem normatīvajos aktos. Kā aktīvi meklēta, bet nepieejama vai nepietiekama informācija galvenokārt ir par darbaspēka resursu pieejamību, ko atzīst 33,51% aptaujāto un likumdošanas aktualitātes, ko norāda nedaudz vairāk kā 23% respondentu. Vismazāk informācija tiek meklēta par nozares statistiku (45%) un darbaspēka resursiem (40%).

Izvērtējot informācijas pieejamību par uzņēmējdarbībai svarīgiem jautājumiem medijos, viskvalitatīvākā informācija, pēc uzņēmēju domām, ir pieejama internetā, ko norāda gandrīz puse (48%) respondentu, un specializētajos izdevumos (47%). Pēc 62,83% respondentu domām, apmierinoša informācija ir atrodamā laikrakstos un žurnālos. Nozīmīgi apmierinošas informācijas sniedzēji ir arī TV un radio, taču tie tiek atzīti arī par medijiem, kas sniedz visnekvalitatīvāko informāciju.

Lai gan 45% respondentu norāda, ka viņiem nav problēmu ar informācijas iegūšanu, tomēr komentējot, kāda ar uzņēmējdarbības vidi saistītā informācija ir visnepilnīgākā un visgrūtāk pieejamā, 42% uzņēmēju norāda, ka trūkst aktuālās informācijas par likumdošanas izmaiņām, kā arī skaidrojumu par šīm izmaiņām, trūkst pieņemto normu interpretācijas, t.sk. 7% neapmierina informēšana par nodokļu izmaiņām un to skaidrojumi. 15% norāda, ka viņus neapmierina informācija par Eiropas Savienības struktūrfondiem, Eiropas Savienības finansētajiem projektiem. 11% nav apmierināti ar statistikas datu pieejamību – gan attiecībā uz nozares attīstības jautājumiem, gan attiecībā uz tirgus analīzi nepieciešamajiem datiem.

3. PAŠVALDĪBU LOMA EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS VEICINĀŠANĀ

Lai noskaidrotu tendences ar ekonomiskās attīstības politikas veidošanu un īstenošanu Valmieras rajonā, tika intervēti Valmieras rajona pašvaldību pārstāvji, kuru kompetencē ietilpst ekonomiskās attīstības politikas veidošana un īstenošana. Situācijas plašākai izpētei tika analizēta arī cita pieejamā informācija, par ekonomiskās attīstības politikas veidošanu un īstenošanu Valmieras rajona pašvaldībās (pašvaldību dokumenti, publicētā informācija), kā arī analizēti pašvaldību attīstības plānošanas dokumenti. Izvērtējot apkopoto informāciju par ekonomiskās attīstības politikas veidošanu un īstenošanu Valmieras rajona pašvaldībās, iespējams identificēt tendences attiecībā uz faktoriem, kas veicina un ierobežo vietējās ekonomiskās attīstības politiku veidošanu un īstenošanu vietējo pašvaldību līmenī.

Lielākā daļa pagastu pašvaldību pārstāvju apgalvo, ka netiek plānotas un īstenotas īpašas uzņēmējdarbības programmas, to pamatojot ar iespēju un informācijas trūkumu par pašvaldību iespējām atbalstīt uzņēmējus. Lauku pašvaldības nepiedāvā sistemātisku atbalstu uzņēmējiem. Tas, ka pašvaldībās netiek veicināti dažādi pasākumi uzņēmējdarbības atbalstīšanai, skaidrojams ar nelielo uzņēmēju skaitu mazajās lauku pašvaldībās, kā arī uzskatu, ka pašvaldībām ir ļoti ierobežotas iespējas atbalstīt uzņēmējdarbību. Kā vienīgais iespējams atbalsta veids bieži tiek minētas nekustamā īpašuma nodokļa atlaides, kas arī to nenozīmīguma dēļ daudzās pašvaldībās netiek piemērotas. Tam, ka netiek veidotas uzņēmējdarbības atbalsta programmas un netiek aktīvi atbalstīti uzņēmēji, pašvaldībām ir savi argumenti, proti, tās nesaista vietējo attīstību ar uzņēmējdarbību un ekonomisko izaugsmi, ar to saprotot ražošanas uzņēmumus. Īpaši uzņēmējdarbības atbalstīšanas nepieciešamību neredz pašvaldības, kas atrodas tuvu Valmierai, kuru budžeta ieņēmumu ievērojamu daļu veido ieņēmumi no iedzīvotāju ienākuma nodokļa, kas ir nodarbināti Valmieras pilsētā. Šādās pašvaldībās netiek uzskatīts par nepieciešamu veidot jaunus uzņēmumus, lai būtu iespējams nodarbināt vietējos iedzīvotājus, un līdz ar ko netiek uzskatīts par nepieciešamu veidot īpašas ekonomiskās attīstības stratēģijas, kaut arī finanšu resursi tam būtu pietiekoši.

Lielajās pašvaldībās ekonomiskās attīstības politiku sekmēt un ietekmēt ir vieglāk kā mazajās lauku pašvaldībās, jo ekonomiskā attīstība balstās uz kvalificēta darbaspēka, kvalitatīvas infrastruktūras un sociālo pakalpojumu pieejamību. Līdz ar to veiksmīgāka ekonomiskās politikas plānošana un īstenošana vērojama pašvaldībās, kur ir pietiekami resursi veiksmīgu politiku veidošanai un īstenošanai. Valmieras rajona pašvaldības, izņemot Valmieru un Rūjienu, kur darbojas gan uzņēmējdarbības atbalsta centri, gan tiek piedāvāti visai plaši atbalsta pakalpojumi uzņēmējiem, nepiedāvā sistemātisku atbalstu uzņēmējiem. Valmieras uzņēmēju konsultatīvā padome, kura apvieno Valmieras uzņēmēju klubu deleģētos pārstāvjus un lielo uzņēmumu vadītājus darbojas jau trešo gadu un ir būtiska saite starp pašvaldību un uzņēmējiem gan informācijas aprites optimizācijas ziņā, gan priekšlikumu izstrādē pilsētas sociāli ekonomiskās attīstības nodrošināšanā.

Ir pašvaldības, kas nepiedāvā nekādus pasākumus uzņēmējdarbības atbalstīšanai un veicināšanai, un ir pašvaldības, kas tomēr cenšas iesaistīties dažādos pasākumos un veicināt sadarbību starp pašvaldību un uzņēmējiem. Tiek piemērotas nekustamā īpašuma nodokļu atlaides, nodrošinātas iespējas uzņēmējiem piekļūt Informācijas komunikāciju tehnoloģijas un iesaistīties dažādās apmācības programmās, piedāvātas bezmaksas reklamēšanās iespējas vietējos informatīvajos materiālos; dažās pašvaldībās darbojas attīstības speciālisti, kas palīdz uzņēmējiem noformēt projektu pieteikumus, un informē par dažādām finansējuma piesaistes iespējām.

Valmieras rajona mazpilsētas – Mazsalaca un Rūjiena – izvēlējušās interesantu uzņēmējdarbības veicināšanas risinājumu. Tā kā abas mazpilsētas lielā mērā saista savu attīstību ar tūrismu un ārējo apmeklētāju piesaistīšanu, uzņēmējdarbības atbalsta institūcija ir apvienota ar tūrisma informācijas centru. Šo centru uzdevumos ietilpst arī dažāda veida atbalsta sniegšana jau pastāvošajiem uzņēmumiem un veikt mārketinga aktivitātes jaunu uzņēmēju piesaistei konkrētajai teritorijai.

Visplašākās iespējas veicināt un atbalstīt uzņēmējdarbību Valmieras rajonā ir Valmieras pilsētai. To nosaka gan resursu, gan ģeogrāfiskais novietojums, gan aktīvā uzņēmējdarbības vide pilsētā, radot nepieciešamību pēc dažādiem atbalsta pasākumiem. Valmieras priekšrocības uzņēmējdarbības vides veicināšanā un jaunu uzņēmumu piesaistīšanā rada tas, ka tā ir lielākā Vidzemes reģiona pilsēta, kas parāda uzņēmējiem un potenciālajiem investoriem stabilas vietējās ekonomikas vides pastāvēšanu un ilgtspējīgas vides veicināšanu (Valmieras pilsētas pašvaldība, 2006: 12). Sakņojoties idejā par vietējās pašvaldības lomu uzņēmējdarbībai labvēlīgas vides radīšanā, Valmieras attīstības stratēģijā noteikts, ka Valmieras pilsētā izdevīgāk būtu sekmēt esošo uzņēmumu pievienotās vērtības pieaugumu, tajā pašā laikā neaizmirstot pilsētai piesaistīt tādu uzņēmumu, kuru pakalpojumi vai produkcija trūkst pilsētā, rajonā un reģionā (Valmieras pilsētas pašvaldība, 2006).

Aplūkojot pagastu pašvaldību iespējamās uzņēmēju atbalstīšanas veidus, jāsecina, ka ir jūtams resursu – gan finanšu, gan zināšanu, gan informācijas un vēlmju, motivācijas – trūkums, un mazo pašvaldību ierobežotās iespējas atbalstīt un veicināt uzņēmējdarbību savā teritorijā.

Analizējot vietējās ekonomiskās attīstības politikas veidošanu un īstenošanu Valmieras rajona pašvaldībās, vērojami tādi ierobežojoši faktori, kā maza sabiedrības un privātā sektora ieinteresētības un līdzdalības pakāpe; ilgtermiņa attīstības plānošanas dokumenti tiek izstrādāti neparedzot konkrētas rīcības programmas mērķu sasniegšanai, uzsvars tiek likts drīzāk uz īstermiņa, redzamu rezultātu sasniegšanu, vērojams darbības pēctecības trūkums, atkarība no ārējā finansējuma.

PĒTĪJUMA REZULTĀTU KOPSAVILKUMS

1. Valmieras pilsēta izveidojusies kā Vidzemes un rajona ekonomiskās attīstības centrs, kurā koncentrētas dažāda līmeņa pārvaldes institūcijas un izglītības iestādes, uzņēmējdarbība un cilvēkresursi. Valmieras rajona kopējā attīstība lielā mēra notiek uz Valmieras pilsētas attīstības rēķina, kas neveicina sabalansētu reģiona kopējo attīstību. Cilvēkresursu migrācija un uzņēmējdarbības attīstība Valmierā sekmē pakalpojumu sfēras pastiprinātu attīstību.
2. Valmieras rajona uzņēmēji jūtas stabili un nākotnē raugās optimistiski: gandrīz divas trešdaļas uzņēmēju attīstības iespējas vērtē kā labas un ļoti labas un nākotnē plāno paplašināt sava uzņēmuma darbību, tikai 3,14% uzņēmēju uzskata, ka tās ir sliktas vai ļoti sliktas.
3. Daļai mikro un mazo uzņēmēju ir profesionālās identitātes problēmas un par to liecina vairāki faktori: neapzinās sevi kā uzņēmējus un līdz ar to maz iesaistās profesionālās organizācijās, no kā tālākās sekas ir nerēķināšanās no pārējo uzņēmēju puses.
4. Valmieras rajona uzņēmēji kā uzņēmējdarbības uzsākšanu apgrūtināošus faktorus visbiežāk min finanšu nepietiekamību, zināšanu un informācijas trūkumu, birokrātiskās barjeras un uzņēmējdarbības uzsākšanai nepieciešamo resursu ierobežotību. Pēdējo 5–7 gadu periodā parādās tendence, ka uzņēmēji kļūst vairāk izglītoti, bet pastiprinās uzņēmējdarbības uzsākšanai nepieciešamo resursu piesaistes problēma.
5. Uzņēmumu vadībā tiek izmantotas dažādas metodes un visbiežāk tiek pielietota finanšu rādītāju analīze, atalgojuma politika un budžeta plānošana. Nepietiekami tiek izmantota personāla vadība un stratēģiskā plānošana, īpaši tirdzniecības sektorā.
6. Valmieras uzņēmēji un īpašnieki sava personāla izglītību, kvalifikāciju un tās atbilstību uzņēmuma vajadzībām kopumā vērtē kā optimālu vai piemērotu. Aptuveni 80% respondentu vadītāja darbu vērtē kā optimālu, bet kritiski vērtē pārējo personālu, kas liek domāt par aptaujāto (īpašnieku vai arī uzņēmuma vadītāju) mazāk kritisku attieksmi pret uzņēmuma vadības kompetencēm. Uzņēmēji pamatā apmierināti ar vidējās vadības līmeni, bet gandrīz piektdaļu neapmierina tehniskā personāla izglītība, kvalifikācija un tās atbilstība uzņēmuma vajadzībām. Darba efektivitāte uzņēmējus pamatā apmierina.
7. Daļai uzņēmēju ir noliedzoša attieksme pret darbinieku izglītošanu un kvalifikācijas vajadzību izvērtēšanu. Tikai puse uzņēmēju plāno līdzekļus darbinieku kvalifikācijas uzlabošanai, kas parāda nepieciešamību lielāku uzmanību pievērst personāla politikas ilgtermiņa plānošanai. Ievērojami lielākā uzņēmēju daļa atbalsta izglītības iegūšanu atbilstošos specializētos izglītības centros. Valmieras lielo uzņēmumu vadītāji atzīmē Vidzemes Augstskolas ieguldījumu speciālistu sagatavošanā rajonā, uzsverot nepieciešamību atvērt inženiertehniskās studiju programmas.

8. Darbinieku noturēšanai uzņēmumā lielākā daļa uzņēmēju izmanto piemaksas sistēmas, nodrošina sociālās garantijas, kā arī citus materiālos labumus. Kopumā gandrīz ceturtaījai daļai uzņēmēju ir problēmas ar visu līmeņu personāla piesaisti.
9. Lielākā daļa uzņēmumu (75,39%) personālu piesaista un atlasa saviem spēkiem, galvenokārt izvēloties neformālās piesaistes formas. Lielie Valmieras uzņēmumi nepieciešamo speciālistu piesaistē izmanto arī pārpirkšanu.
10. Valmieras rajona uzņēmumos jūtams darbaspēka trūkums (ap 39% uzņēmumu ir vakances). Divas trešdaļas uzņēmumu meklē vidējā vadības līmeņa un tehniskā personāla darbiniekus. Visvairāk trūkst iekārtu operatoru un izstrādājumu montieru, kvalificētu lauksaimniecības un zivsaimniecības darbinieku, pakalpojumu un tirdzniecības darbinieku, vecāko speciālistu un speciālistu.
11. 46,6% aptaujāto uzņēmēju uzskata, ka Latvijas iedzīvotāju migrācija būtiski ietekmē rajona uzņēmumu darbu, kas ir nopietns drauds uzņēmējdarbībai. Tikai nepilni 3% uzņēmēju nodarbina cilvēkus no citām valstīm, bet 45,55% Valmieras rajona uzņēmēju gatavi nākotnē nodarbināt citu valstu iedzīvotājus. Šos jautājumus būtu svarīgi risināt arī plašākā kontekstā, piemēram, savlaicīgi uzsākot diskusijas par iedzīvotāju, uzņēmēju, pašvaldību un valsts institūciju gatavību ārvalstu darbaspēka ieplūšanai.
12. Uzņēmēju viedokļi dalās par darba un uzturēšanās atļauju iegūšanas kārtību – 36,36% uzskata to par sarežģītu, bet tikpat daudzi to noliedz. Lielākā daļa uzņēmēju atzinīgi vērtē sadarbību ar Nodarbinātības valsts aģentūru, pozitīvi tiek vērtēta arī Pilsonības un imigrācijas lietu pārvaldes darbība.
13. Kā biežāk izmantotās personāla vadības metodes ikdienas darbā ar personālu ir darba kvalitātes kontroles un darbinieku pārbaudes (64,92%), un konkrētu darbu plānošana (63,87%). Gandrīz pusei uzņēmēju būtiska ir darbinieku apmierinātība ar darbu un lojalitāte uzņēmumam. Ceturtā daļa uzņēmēju nenodarbojas ar personāla plānošanas un attīstības jautājumiem, kas varētu liecināt par samērā nepārdomātu attieksmi pret personāla jautājumiem, kas ir vai ar laiku kļūs par nopietnu uzņēmuma problēmu. Valmieras lielākajos uzņēmumos personāla politika tiek rūpīgi plānota un pilnveidota.
14. Gandrīz 90% Valmieras rajona vidusskolu 12. klašu jauniešu ir izlēmuši, ko darīs pēc vidusskolas beigšanas un 90% no viņiem iecerējuši mācīties, ko varētu skaidrot ar to, ka jaunieši apzinās izglītības līmeņa nozīmību savas nākotnes karjeras veidošanā. Tajā pat laikā jaunieši vēl aizvien saskaras ar problēmām karjeras un profesijas izvēlē, ko varētu skaidrot ar vecumposmu attīstības īpatnībām.
15. Valmieras rajona vidusskolu 12. klašu jauniešu profesijas izvēli visvairāk ietekmē individuālie faktori: interese par kādu jomu vai specialitāti un spējas noteiktā jomā, taču vēl aizvien profesijas izvēlē svarīgu lomu spēlē arī sociālekonomiskie faktori: profesijas prestižs un atalgojums. Savu nākotnes karjeru Valmieras rajona vidusskolu 12. klašu jaunieši vēlas veidot profesijās, kuras atzīst par prestižām un labi atalgotām.
16. Pastāv viedokļu atšķirība starp Valmieras pilsētas un Valmieras rajona vidusskolu skolēniem, jo Valmieras rajona vidusskolu skolēni bija mazāk informēti par dažādām karjeras veidošanas iespējām, ko varētu skaidrot ar to, ka pilsētā vieglāk pieejama nepieciešamā informācija par profesijas un karjeras izvēli.

17. Vairāk kā trešā daļa Valmieras rajona vidusskolēnu nolēmuši pēc tālākajām studijām neatgriezties dzimtajā vietā, aptuveni piektdaļai skolēnu nav noteikta viedokļa par paštāvīgās dzīves un darba vietu nākotnē.
18. Liela daļa Valmieras rajona vidusskolu 12. klašu jaunieši apzinās darba tirgus pieprasījumu un piedāvājumu, jo vēlas savu karjeru veidot inženierzinātnēs, kurās šobrīd trūkst kvalificēta darbspēka. Vienlaikus jauniešu vidū nav mazinājusies jurista un ekonomista specialitātes popularitāte, kurās savukārt pastāv darbspēka pārprodukcijas risks, kas nozīmē, ka jauniešiem būtu jāsniedz vēl detalizētāks skaidrojums par Latvijas darba tirgus specifiku.
19. Kopumā Valmieras rajona uzņēmēji apzinās tehnoloģiju izmantošanas ieguvumus un galvenokārt tos novērtē kā iespēju paaugstināt uzņēmuma darbības efektivitāti, kā arī konkurētspēju. Aptuveni 90% respondentu sava uzņēmuma saimnieciskajā darbībā izmanto tehnoloģijas, kas varētu kalpot par priekšnoteikumu ražošanas optimizācijai, pārdošanas procesa un informācijas apmaiņas atvieglošanai un pārtrināšanai.
20. Praktiski visi uzņēmumi savā darbībā izmanto informācijas tehnoloģijas, tomēr to izmantošana varētu būt daudzpusīgāka, jo uzņēmēji galvenokārt informācijas tehnoloģijas pielieto grāmatvedībā (98%) un klientu apkalpošanā (51%).
21. Uzņēmumi ir orientēti uz esošo produktu attīstīšanu un mazāk uz jaunu produktu izstrādi. Vērtējot, cik nozīmīgi ir bijuši uzņēmumam dažādi kapitāla ieguldījuma veidi, visbiežāk kā pirmā prioritāte atzīmēta ieguldījumi, kuru mērķis ir palielināt potenciālu, kā otrā – ieguldījumi, kuru mērķis ir aizstāt esošās iekārtas, kā trešā - ieguldījumi, kuru mērķis ir uzlabot iekšējo un ārējo vidi, bet kā vismazāk nozīmīgākā – ieguldījumi, kuru mērķis radīt jaunu potenciālu jauniem produkcijas veidiem.
22. Uzņēmēju atbildes par kritērijiem, pēc kuriem galvenokārt uzņēmēji izvērtē ieguldījumu projektu priekšlikumu atlasī, liecina, ka lielākoties Valmieras rajona uzņēmēji kapitāla ieguldījumu projektus izvērtē, balstoties uz ekonomisko izdevīgumu. Atsevišķas pazīmes norāda, ka daļai uzņēmēju nav pietiekami skaidri projektu vērtēšanas kritēriji.
23. Liela daļa uzņēmēju kā finanšu piesaistes veidu izmanto aizņemto kapitālu, kas salīdzinājumā ar pašu kapitālu var veicināt uzņēmuma straujāku attīstības tempu un palīdzēt realizēt jaunus projektus. Aizņemtā kapitāla piesaiste ir saistīta ar lielāku risku, tāpēc uzņēmumu vadībai būtu ieteicams sistemātiski un rūpīgi sekot uzņēmuma maksātspējas stāvoklim, izmantojot finanšu analīzes metodes.
24. Praktiski visi aptaujātie uzņēmēji, kas ir izmantojuši ilgtermiņa kredītus, tos izmantojuši ilgtermiņa ieguldījumu iegādei vai to vērtības paaugstināšanai, tādējādi veidojot finansēšanas avotu racionālu struktūru. Vairumā gadījumu kredīta izmantošana paredzēta uzņēmuma darbības paplašināšanai vai attīstībai, un tādējādi to var klasificēt kā investīciju kredītu.
25. Konkurences vidi uzņēmēji kopumā vērtē pozitīvi un negodīga konkurence netiek identificēta kā būtiska problēma. Valmieras rajona uzņēmēji visvairāk konkurenci izjūt nozarē (80%), valsts (67%) un vietējā līmenī (62%), kā arī attiecībā uz produkcijas realizāciju, darbspēku un izejvielām.

26. Liela daļa uzņēmumu (~40%) nerēķinās ar konkurenci no citu valstu uzņēmēju puses, kas nākotnē var radīt papildu risku.
27. No vietējām un rajona pašvaldībām uzņēmēji sagaida infrastruktūras (ceļu, sakaru, ēku) pilnveidošanu un uzlabošanu, lielāku atbalstu un sadarbību ar vietējiem uzņēmumiem. No rajona pašvaldības uzņēmēji vēlas vairāk informēšanu par uzņēmējdarbībai būtiskiem jautājumiem. No valsts sagaida nodokļu sistēmas sakārtošanu un nodokļu sloga mazināšanu, stabilitāku un paredzamāku politikas veidošanu, kā arī uzņēmēju (vai to organizāciju) plašāku iesaistišanu politikas veidošanas procesā.
28. Uzņēmējiem ir pretrunīga attieksme pret valsts un pašvaldību lomu uzņēmējdarbībā: no vienas puses viņi sagaida lielāku atbalstu un līdzdalību, bet no otras puses – iebilst pret regulāciju.
29. Vairums Valmieras rajona pašvaldību tikai daļēji izmanto visas uzņēmējdarbības veicināšanas un vietējās ekonomiskās politikas veidošanas iespējas, un bieži vien aktīvātātes ir tikai formālas.
30. Valmieras rajona uzņēmējdarbības vidi var raksturot kā ekonomiski stabili un uz attīstību orientētu, ko sekmējusi Valmieras pilsētas pašvaldības un Valmieras rajona padomes stratēģiska darbība, bet pastāv risks, ka attīstība nākotnē var nebūt līdzsvarota, jo uzņēmēji ne vienmēr kritiski izvērtē perspektīvas un riskus. Uzņēmējdarbībā dominē lokālisms un īstermiņa pieeja, kuru uzņēmēji apzinās, bet šobrīd neredz tam risinājumus.

LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Centrālās statistikas pārvaldes dati
2. Hofs, K.G. (2002.) *Biznesa ekonomika*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds.
3. Nickels, W.G., McHugh, J.M., McHugh, S.M. (2002). *Understanding Business* 6th edition. Boston, Madison, New York: McGraw-Hill Irwin.
4. Nodarbinātības valsts aģentūras dati.
5. Pētījums par uzņēmējdarbības tendencēm Latvijas statistisko reģionu un tautsaimniecības griezumā 2000.-2004. gadā (2005).
6. Valmieras pilsētas pašvaldība (2006). Valmieras pilsētas sociāli ekonomiskās attīstības programma 2005.-2012. gads. Pārskats par situāciju 2005. gadā.
7. Valmieras pilsētas pašvaldība (2006). Valmieras pilsētas teritorijas plānojums 2006.-2018. gadam. Paskaidrojuma raksts.
8. Vanags, E., Krastiņš, O., Vilka, I. u.c. (2004). *Dažādā Latvija: pagasti, novadi, pilsētas, rajoni, reģioni. Vērtējumi, perspektīvas, vīzijas*. Rīga. Latvijas Statistikas aģentūra. Valsts reģionālās attīstības aģentūra.
9. VID Vidzemes reģionālās iestādes dati.

PĒTĪJUMĀ IZMANTOTĀ LITERATŪRA

1. Augustovska, O. (2004). *Pētījums par Latvijas pašvaldību un Nodarbinātības valsts aģentūras izstrādātajiem Nodarbinātības veicināšanas ikgadējiem plāniem. Ziņojums par pētījuma rezultātiem*. Rīga: Latvijas Pašvaldību savienība.
2. Baron, D. P. (1996). *Business and its Environment*. 2nd edition. New Jersey: Prentice Hall.
3. Bartik, T.J. (1995). *Economic Development Strategies*. Upjohn Institute Working Paper 95-33. Kalamazoo, Michigan.
4. Bartik, T.J. (2002). Evaluating the Impacts of Local Economic Development Policies on Local Economic Outcomes: What Has Been Done and What is Doable? Upjohn Institute Staff Working Paper No.03-89. <http://www.upjohninstitute.org/publications/wp/03-89.pdf>
5. Bartik, T.J. (2003). Local Economic Development Policies. Upjohn Institute Staff Working Paper No. 03-91. <http://www.upjohninstitute.org/publications/wp/03-91.pdf>
6. Bela-Krūmiņa, B., Eglīte, P., Karnītis, E. u.c.(2006). *Latvijas iedzīvotāju dzīves kvalitātes indekss*. Stratēģiskās komisijas darba grupas atskaite. Rīga.
7. Bērzaines pagasta padome (2007). *Bērzaines pagasta teritoriālais plānojums 2007.-2019.1.* redakcija. Paskaidrojuma raksts. Reģionālie projekti.
8. Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likums, 09.05.2002., Latvijas Vēstnesis, Nr. 80, 01.07.2002.
9. Biedrības statūti (2006). *No Salacas līdz Rūjai*, Valmiera.
10. Bikse, V. (2003). Makroekonomika. Tālmācības kurss. Rīga: Izglītības soli.
11. Bringham, R. D., Robert Mier, Eds. (1993). *Theories of Local Economic Development: Perspectives Form Across the Disciplines*. Sage Publications, CA.
12. Brooks, I., Weatherston, J. (1997). *The business environment. Challenges and changes*. London, New York, Toronto: Prentice Hall.
13. Burtņieku pagasta padome (2005). *Burtņieku pagasta teritoriālais plānojums 2005-2017*. Paskaidrojuma raksts. Reģionālie projekti.
14. Canzaneli, G. (2001). Overview and Learned Lessons on Local Economic Development, Human Development, and Decent Work. ILO Universitas Working Paper. <http://www.ilo.org/public/english/universitas/publi.htm>,
15. Caune, J., Dzedons, A., Pētersons, L. *Stratēģiskā vadīšana*. Rīga: Kamene.

16. Ebert, R.J., Griffin, R.W. (2000). *Business Essentials* 3rd edition. New Jersey, Upper Saddle River: Prentice Hall.
17. Eiropas Komisija (2006). *LEADER pieeja: rokasgrāmata iesācējiem*.
18. *Finanšu vadības rokasgrāmata*. Rīga: Diena – Bonnier.
19. Forands, I. (2000). *Stratēģija. Kvalitāte*. Rīga: Latvijas Izglītības fonds.
20. Gada pārskatu likums. <http://www.ur.gov.lv/drukat.php?t=8&id=171&v=lv>, 15.06.2007.
21. Hofs, K. G. (2002). *Biznesa ekonomika*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds.
22. Innovation & Information Consultants (2006). An Empirical Approach to Characterize Rural Small Business Growth and Profitability. SBA. www.sba.gov/advo
23. International Labor Organization. Local Economic Development. http://www.ilo.org/dyn/empent/empent.portal?p_prog=L
24. Kocēnu pagasta padome (2007). *Kocēnu pagasta teritoriālais plānojums līdz 2019. gadam*. Paskaidrojuma raksts. Reģionālie projekti.
25. Komerclikums. <http://www.ur.gov.lv/index.php?t=3&a=42&v=lv>, 15.06.2007.
26. Kottler, P., Keller, K.L. (2006). *Marketing Management* 12th edition. Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall.
27. Kuratko, D. F., Hodgetts, R. M. (1992). *Entrepreneurship. A contemporary approach* 2nd edition. Orlando: The Dryden press.
28. Lambing, P., Kuehl, C. R. (2000). *Entrepreneurship* 2nd edition. New Jersey: Prentice Hall.
29. Latvijas Attīstības aģentūra, Ārvalstu investīciju konsultatīvais dienests, Starptautiskās finanšu korporācijas un Pasaules Bankas apvienotais dienests (2003). *Pašnāvētējuma pētījums par administratīvo procedūru ietekmi uz uzņēmējdarbības vidi Latvijā*.
30. Latvijas lauku forums. www.llf.partneribas.lv, 15.05.2007.
31. Latvijas nacionālā plānojuma koncepcija, 27.01.1998., Latvijas Vēstnesis, Nr.73/74. 19.03.1998.
32. Latvijas Pašvaldību savienība (2003). *Pašvaldību gadagrāmata*. Rīga.
33. Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde (2007). *Uzņēmējdarbības veiksmes faktori Latvijā*. Apsekojuma rezultāti.
34. Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija (1994). *Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību*. Rīga.

35. Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija (1996). *Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību*. Rīga.
36. Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija (1997). *Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību*. Rīga: Krauklītis.
37. Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija (1999). *Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību*. Rīga: Madonas Poligrāfists.
38. Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija (2006). *Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību*. Rīga: ABC JUMS.
39. Latvijas Republikas Ekonomikas ministrijas mājas lapa. Uzņēmējdarbība. <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=49>, 04.06.2007.
40. Local Economic and Employment Development Programme (1998). *Best Practices in Local Economic Development*. OECD.
41. LR Finanšu Ministrija (2006). *Operacionālās programmas „Cilvēkresursi un nodarbinātība” projekts*. Rīga.
42. LR Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas mājas lapa. <http://www.rapl.m.gov.lv/lat/>
43. Lursoft mājas lapa. Ārvalstu investori sadalīti pa Latvijas rajoniem (LVL). http://www.lursoft.lv/stat/ur_stat_053.html, 30.05.2007.
44. Lursoft mājas lapa. Jaunumi. <http://www.lursoft.lv/?a=9&z=461&v=lv>, 08.06.2007.
45. Lursoft mājas lapa. Statistika. <http://www.lursoft.lv/?a=152&v=lv>, 08.06.2007.
46. Lursoft mājas lapa. Uzņēmumu kopējais reģistrētais pamatkapitāls pa Latvijas rajoniem (LVL). http://www.lursoft.lv/stat/ur_stat_054.html 30.05.2007.
47. Matīšu pagasta padome (2005). *Matīšu pagasta teritorijas plānojums 2005.-2017*. Paskaidrojuma raksts. Reģionālie projekti.
48. Matīšu pagasta padome (2006). *Burtnieku novada apvienošanās projekts*.
49. Mazsalacas pilsētas dome (2007). *Mazsalacas pilsētas ar lauku teritoriju teritorijas plānojums 2007.–2019*. Paskaidrojuma raksts. Nagla IF.
50. MK noteikumi Nr. 742, Par Valmieras rajona Burtnieku novada izveidošanu, Latvijas Vēstnesis, Nr.144. 08.09.2006.
51. MK noteikumi Nr.34, Vietējās pašvaldības teritorijas plānojuma noteikumi, 19.10.2004., Latvijas Vēstnesis, Nr.16, 30.01.2004.
52. MK rīkojums Nr.188, Reģionālās politikas pamatnostādnes, 02.04.2004., Latvijas Vēstnesis, Nr. 55, 07.04.2004.

53. Naukšēnu pagasta padome (2006). Naukšēnu pagasta padomes publiskais pārskats par 2005. gadu. www.naukseni.lv, 24.03.2007.
54. Nickels, W.G., McHugh, J.M., McHugh, S.M. (2002). *Understanding Business* 6th edition. Boston, Madison, New York: McGraw-Hill Irwin.
55. Nodarbinātības valsts aģentūra (2007). *Nodarbinātības veicināšanas pasākumu plāns 2007. gadam Valmieras rajonam*.
56. Nolan, A. (2003). *Entrepreneurship and Local Economic Development: Programme and Policy Recommendations*. OECD.
57. Par nodokļiem un nodevām, likums 01.04.1995, Latvijas Vēstnesis mājas lapa. Tiesību akti. http://www.latvijasvestnesis.lv/index.php?menu_top=TA&naveids=SEV&naorde_r=SEV, 07.06.2007.
58. Par pašvaldībām, likums, 06.09.1994, spēkā ar grozījumiem, kas veikti 17.02.2005, Latvijas Vēstnesis, Nr.36, 02.03.2005. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?mode=DOC&id=57255>, 29.03.2007.
59. Pasaules Banka (2004). *Ātrās pašvaldību datu audits*.
60. Pētījums par uzņēmējdarbības tendencēm Latvijas statistisko reģionu un tautsaimniecības griezumā 2000.-2004. gadā. (2005).
61. Porteer, M. E. (2000). Location, competition, and economics development: Local Clusters in a global economy. *Economics development quarterly*, 14 (1), 15-33.
62. Praude, V., Beļčikovs, J. (2001). *Menedžments*. Otrais izdevums. Rīga: Vaidelote.
63. Reģionālās attīstības likums, 21.03.2002. Latvijas Vēstnesis Nr.53., 09.04.2002.
64. Rhodes University (2003). *Evaluation of Local Economic Development (LED) in the Free State Province*. Rhodes University, Human Sciences Research Council, University of the Free State.
65. Rūjienas pilsētas dome (2006). Rūjienas pilsētas publiskais pārskats, 2005. www.rujiena.lv, 25.01.2007.
66. Rurāne, M. (2002). *Uzņēmējdarbības organizācija un plānošana*. Rīga: Biznesa augstskola Turība.
67. Rurāne, M. (2006). *Finanšu menedžments*. Rīga: Rīgas Starptautiskā ekonomikas un biznesa administrācijas augstskola, 384.
68. SIA „Kodoliņš, Ostaškovs un partneri” (2005). *Ziņojums par pētījumu „Par uzņēmējdarbības vidi reglamentējošās institucionālās kapacitātes optimizēšanu MVU Latvijā salīdzinājumā ar Eiropas Savienības dalībvalstu praksi” izpildi*. Rīga.
69. Skaņkalnes pagasta padome (2002). *Skaņkalnes pagasta Attīstības programma*.

70. Skaņkalnes pagasta padome (2002). *Skaņkalnes pagasta teritoriālais plānojums*. Paskaidrojuma raksts.
71. Spurdziņa, A., (2007). Nodarbinātības un bezdarba raksturojums Valmieras rajonā. Diplomdarbs, Vidzemes augstskola, Valmiera.
72. Starling, G. (1996). *The Changing Environment of Business* 4th edition. Cincinnati, Ohio: South-Western College Publishing.
73. *Statistisko datu krājums 1998. 2. daļa.* (1998). Valmieras rajons. // *Latvijas Rajonu pilsētas un pagasti*. Rīga. Latvijas Statistikas institūts. Latvijas Republikas Valsts Statistikas komiteja, 370-394.
74. Stoner, J.A.F., Freeman, R.E., Gilbert, J.R.D.R. (1995). *Management* 6th edition. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
75. Svinbērna, G., Goga, S., Mērfijs, F. (2004). *Vietējās ekonomiskās attīstības rokasgrāmata*. *Cities of Change*. World Bank.
76. Swianiewicz, P., Herbst, M., Lukomska, J. (2004). *Local Government and Economic Development – What Works and What Does Not?* Report of the Polish Research Team. Warsaw University Centre for European Regional and Local Studies.
77. Šļara, A. (2005). *Latvijas pašvaldību teritorijas programmu kvalitātes izvērtēšanas sistēma*. Promocijas darba kopsavilkums. LLU.
78. Teritorijas plānošanas likums, 26.06.2002, Latvijas Vēstnesis, Nr. 88 12.06.2002.
79. Tirgus un Sabiedriskās domas aptaujas centrs SKDS (2005). *Administratīvo procedūru ietekme uz uzņēmējdarbības vidi Latvijā. Latvijas uzņēmēju aptaujas rezultāti. 2005. gada septembris – novembris*. Npublicēts materiāls.
80. Vaidavas pagasta padome (2004). *Vaidavas pagasta teritorijas plānojums*.
81. Vaidere, I., Vanags, E., Vanags, I., Vilka, I. (2006). *Reģionālā politika un pašvaldību attīstība Eiropas Savienībā un Latvijā*. LU Akadēmiskais apgāds.
82. Valmieras pilsētas dome (2004). *Pilsētas sociālekonomiskās attīstības stratēģija 2005.-2012. gadam*.
83. Valmieras pilsētas dome (2004). *Publiskais gada pārskats par 2003. gadu*. Valmiera.
84. Valmieras pilsētas dome (2005). *Valmieras sociālekonomiskās attīstības programma 2005.-2012.*
85. Valmieras pilsētas pašvaldība (2006). *Valmieras pilsētas sociāli ekonomiskās attīstības programma 2005.-2012. gads. Pārskats par situāciju 2005. gadā*.
86. Valmieras pilsētas pašvaldība (2006). *Valmieras pilsētas teritorijas plānojums 2006.-2018. gadam*. Paskaidrojuma raksts.

87. Vanaga, S., Jeļisejevs, D., Kostjukova, S. (2006). *Pašvaldības attīstības stratēģiju analīze*. Ziņojums. Eiropas Kopienas iniciatīvas EQUAL projekts „Profesiju segregācijas cēloņu mazināšana”. Rīga.
88. Vanags, E. (Red.) (2006). *Pašvaldību pirmais pašnovērtējums*. Rīga: Latvijas Statistikas institūts.
89. Vanags, E., Krastiņš, O., Vilka, I. u.c. (2004). *Dažādā Latvija: pagasti, novadi, pilsētas, rajoni, reģioni. Vērtējumi, perspektīvas, vīzijas*. Rīga. Latvijas Statistikas aģentūra. Valsts reģionālās attīstības aģentūra.
90. Vanags, E., Vilka, I. (2005). *Pašvaldību darbība un attīstība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
91. Zemkopības ministrijas mājas lapa. LEADER. www.zm.gov.lv, 15.05.2007.
92. Zilākalna pagasta padome (2005). *Zilākalna pagasta Teritorijas plānojums 2005.-2017*. Paskaidrojuma raksts. SIA GIS projekts.

